

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка**

Кафедра дошкільної і початкової освіти

Л.В. Пушкар

**ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА
МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ**

Суми – 2025

УДК 373.3.091:[001.891+005.584.1](072.057.875)

ТЗ8

*Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(Протокол № 11 від 26 травня 2025 року)*

Рецензенти:

О.В.Лобова – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Н.М.Павлушенко – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Розробник:

Л.В.Пушкар – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка.

Пушкар Л.В.

ТЗ8 Технології педагогічних досліджень та моніторингу в початковій освіті (для магістрантів спеціальності *013 Початкова освіта*) : курс лекц. та прак./ укл. Л.В. Пушкар. – Суми: ФОП Цьома С.П., 2025. – 84 с.

У навчально-методичному виданні запропоновано структуру і зміст дисципліни «Технології педагогічних досліджень та моніторингу в початковій освіті» (для магістрантів спеціальності «Початкова освіта»). Представлено програму навчальної дисципліни, зміст лекційного курсу, семінарських і практичних занять, запропоновано завдання для самостійної роботи, основна і додаткова література, форма та зміст контролю засвоєння теоретичного і практичного матеріалу.

Видання розраховано на викладачів і студентів СумДПУ імені А.С.Макаренка; сприяє на методологічному, теоретичному та організаційному рівнях підготовці магістрантів до підсумкової державної атестації, яка включає випуск кваліфікаційну роботу.

УДК 373.3.091:[001.891+005.584.1](072.057.875)

© Пушкар Л.В., 2025

© ФОП Цьома С.П., 2025

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ	5
КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни: ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ	17
ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ з дисципліни: ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ	60
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	67
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗАЛИШКОВИХ ЗНАНЬ з дисципліни «ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ»	68
СЛОВНИК НАУКОВИХ ТЕРМІНІВ	75
БІБЛІОГРАФІЯ	81

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У вищій педагогічній освіті відбувається переорієнтація навчального процесу з вузько-предметного характеру викладу і вивчення навчальних дисциплін на розвиток у суб'єктів навчальної діяльності в процесі опанування ними загальної культури та інтегрованої, професійно зорієнтованої, наукової форми мислення; з історичного контексту становлення наукового знання – на сучасні уявлення про структуру і цілісний зміст системи наук. Саме такі підходи закладено і в стандарти вищої освіти.

Перехід вищої освіти України на ступеневу систему підготовки фахівців зумовив перегляд змісту навчальних планів та освітніх програм, що будуються на основі визначених стандартами вищої освіти освітньо-професійних програм (ОПП). Згідно ОПП майбутнім фахівцям, які опановують професію на другому (магістерському) рівні вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 013 «Початкова освіта» буде викладатись навчальний предмет «Технології педагогічних досліджень та моніторингу в початковій освіті». Це обумовлено тим, що на сучасному етапі розвитку початкової освіти, щоб професійно займатися педагогічною діяльністю, майбутні вчителі початкових класів закладів загальної середньої освіти повинні не лише засвоїти знання з психології, педагогіки та фахових методик та опанувати основними професійними вміннями, але й здійснювати інновації, створювати і впроваджувати новітні освітні технології навчання в закладах загальної середньої освіти; проводити науково-дослідну роботу в галузі початкової освіти.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	магістр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
1-й		1-й	
Семестр			
1-й		1-й	
Лекції			
14 год.		4 год.	
Практичні, семінарські			
14 год.		4 год.	
Лабораторні			
–		–	
Самостійна робота			
60 год.		80 год.	
Консультації:			
2 год.	2 год.		
Загальна кількість годин - 90	Вид контролю: залік		

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Технології педагогічних досліджень та моніторингу в початковій освіті» є обов'язковою навчальною дисципліною для студентів спеціальності *013 Початкова освіта* освітнього ступеня «Магістр».

Мета курсу – систематизація, закріплення і поглиблення теоретичних та практичних знань в галузі початкової освіти, формування навичок застосування цих знань під час вирішення конкретних науково-педагогічних завдань; розвиток навичок самостійної науково-дослідної роботи і оволодіння методами та технологіями моніторингу наукових досліджень у галузі початкової освіти; набування досвіду аналізу отриманих результатів досліджень, формулювання нових висновків і положень та їх прилюдного захисту.

Завдання курсу:

- *теоретичні*: підвищити рівень фахової підготовки магістрів шляхом ознайомлення їх з колом актуальних педагогічних проблем та озброєння принципами наукового підходу до їх постановки, оцінювання та вирішення; ознайомити студентів із сучасними методологічними проблемами науки; удосконалити рівень загально-навчальних умінь – опрацювання та вивчення літературних педагогічних першоджерел: вміння здійснювати науковий огляд систематизованих першоджерел, користуватись прийомами швидкого, уповільненого, вибіркового та змішаного читання, засобами накопичення матеріалів в процесі критичного аналізу літератури;
- *практичні*: формувати практичні вміння та навички використання дослідницьких методів (теоретичних та емпіричних) для вирішення практичних завдань освітнього процесу у галузі початкової освіти; генерувати у студентів готовність до здійснення самостійного педагогічного моніторингу та дослідження, а також оформлення його у вигляді магістерської роботи; розвивати інтерес та прагнення до наукової діяльності, самостійності мислення; формувати в процесі навчання професійної майстерності, організаційно-методичних навичок, вміння творчо використовувати результати наукових досліджень в практиці навчання, виховання і розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта. Другого рівня вищої освіти» у студентів необхідно сформувати загальні і фахові компетентності, а саме:

6 – Програмні компетентності	
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати дослідницькі та / або інноваційні задачі у сфері початкової освіти
Загальні компетентності (КЗ)	<p>ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.</p> <p>ЗК 2. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК 3. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.</p> <p>ЗК 4. Здатність працювати автономно</p>
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (КС)	<p>СК 1. Здатність реалізовувати концептуальні засади, цілі, завдання, принципи функціонування системи освіти в професійній діяльності, усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі.</p> <p>СК 3. Здатність застосовувати інформаційно-комунікаційні технології та цифрові сервіси в організації освітнього та наукового процесів у сфері початкової освіти.</p> <p>СК 5. Здатність до педагогічного партнерства в професійній та науковій діяльності, саморозвитку та навчання впродовжиття.</p> <p>СК 6. Здатність управляти освітнім процесом у сфері початкової освіти, що потребує нових стратегічних підходів, з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.</p> <p>СК 7. Здатність інтегрувати знання й розв'язувати складні задачі, провадити дослідження та/або інноваційну діяльність з метою розвитку нових знань та процедур у сфері початкової освіти.</p> <p>СК 8. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності, визначати індивідуальні професійні потреби та перспективи, оцінювати результати діяльності команд та колективів</p>

2. Передумови для вивчення дисципліни

Курс *Технології педагогічних досліджень та моніторингу в початковій освіті* – це навчальна дисципліна, яка тісно пов'язана зі спеціальними дисциплінами: філософією, основами наукових досліджень, педагогікою, історією та ін.

Студент повинен володіти певним переліком компетенцій після вивчення цих дисциплін. Зокрема знати :загальні відомості про наукове дослідження; методи наукового дослідження, класифікацію методів наукового дослідження; види студентських наукових робіт; послідовність виконання науково-дослідницької роботи.

Також вміти: визначити орієнтовний науковий апарат дослідження, скласти його попередній план; використовувати основні методи наукового дослідження; організувати та проводити експериментальне дослідження (в рамках курсових робіт); оформляти результати наукових пошуків у вигляді типових для вищої школи наукових жанрів – рефератів, курсових, доповідей, тез доповідей, статей; доповідати матеріали досліджень на наукових конференціях, семінарах, олімпіадах тощо.

3. Результати навчання за дисципліною

ПРН-1	Мати спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності, уміння / навички розв'язання проблем початкової освіти, необхідні для проведення досліджень та / або провадження інноваційної діяльності з метою розвитку нових знань та процедур
ПРН-2	Вільно обговорювати результати професійної діяльності, досліджень та інноваційних проєктів у сфері початкової освіти державною та іноземною мовами усно і письмово.
ПРН-3	Створювати інноваційне інформаційно-освітнє середовище початкової школи, адаптувати його до різних умов реалізації освітнього процесу
ПРН-6	Об'єктивно оцінювати результати діяльності учнів та колективів у сфері початкової освіти, проводити педагогічну експертизу, здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Магістрант виявив всебічні, систематичні та глибокі знання з технологій педагогічних досліджень та моніторингу; засвоїв основну та додаткову літературу, рекомендовану програмою; проявив творчі здібності в розумінні, логічну, стислому та ясному трактуванні навчального матеріалу щодо використання методів науково-педагогічного дослідження; виявив повну готовність до здійснення самостійного педагогічного дослідження та оформлення його у вигляді магістерської роботи; оволодів у повному обсязі знаннями щодо сутності та організації проведення педагогічного експерименту; засвоїв взаємозв'язок основних понять відносно технологій педагогічних досліджень у початковій освіті, їх значення для подальшої професійної діяльності.
82-89	Магістрант виявив систематичні та глибокі знання навчального матеріалу з технологій педагогічних досліджень та моніторингу вище середнього рівня; продемонстрував уміння вільно вико-

	<p>нувати практичні завдання, передбачені програмою; засвоїв літературу, рекомендовану програмою; репродукує стисло та ясно навчальний матеріал щодо використання методів науково-педагогічного дослідження; виявив готовність до здійснення самостійного педагогічного дослідження та оформлення його у вигляді магістерської роботи; засвоїв взаємозв'язок майже всіх основних понять відносно технологій педагогічних досліджень у галузі початкової освіти, їх значення для подальшої професійної діяльності.</p>
74-81	<p>Магістрант володіє на достатньому рівні знаннями з технологій педагогічних досліджень та моніторингу у галузі початкової освіти; продемонстрував певні вміння виконувати практичні завдання, передбачені програмою; репродукує стисло та ясно навчальний матеріал щодо використання методів науково-педагогічного дослідження, але припустив низку помітних помилок; засвоїв літературу; засвоїв взаємозв'язок більшості основних понять відносно технологій педагогічних досліджень у галузі початкової освіти, їх значення для подальшої професійної діяльності.</p>
64-73	<p>Магістрант виявив знання навчального матеріалу з технологій педагогічних досліджень та моніторингу у галузі початкової освіти в обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої професійної діяльності; справився з виконанням завдань, передбачених програмою; ознайомився з основною літературою, рекомендованою програмою; припустив значну кількість помилок або недоліків у відповідях на запитання щодо сутності та організації проведення педагогічного експерименту; засвоїв на низькому рівні взаємозв'язок основних понять відносно технологій педагогічних досліджень у галузі початкової освіти, їх значення для подальшої професійної діяльності; при співбесідах, тестуванні та при виконанні завдань зміг усунути помилки та недоліки самостійно.</p>
60-63	<p>Магістрант виявив знання основного навчального матеріалу з технологій педагогічних досліджень та моніторингу у галузі початкової освіти в мінімальному обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої професійної діяльності; виклав поверхові знання у висвітлені певних тем курсу; справився з виконанням завдань, передбачених програмою, на низькому рівні; ознайомився з основною літературою, рекомендованою програмою; припустив значну кількість помилок або недоліків у відповідях на запитання щодо сутності та організації проведення педагогічного експерименту; при співбесідах, тестуванні та при виконанні завдань зміг усунути помилки та недоліки лише під керівництвом та за допомогою викладача.</p>
35-59	<p>Магістрант мав поверхові знання та значні прогалини в знаннях основного навчального матеріалу з технологій педагогічних досліджень та моніторингу у галузі початкової освіти; припускається грубих помилок у викладі навчального матеріалу; ознайомився з основною літературою, рекомендованою програмою; дає неповні відповіді на запитання щодо сутності та організації проведення педагогічного експерименту; допускав принципові</p>

	помилки при виконанні передбачених програмою завдань; при співбесідах, тестуванні та при виконанні завдань не зміг усунути помилки та недоліки навіть за допомогою викладача.
1-34	Магістрант не мав знань зі значної частини навчального матеріалу з технологій педагогічних досліджень та моніторингу у галузі початкової освіти; допускав принципові помилки при виконанні більшості передбачених програмою завдань; не спроможний самостійно засвоїти програмовий зміст.

Розподіл балів

Поточний контроль							Разом	Сума
РОЗДІЛ 1			РОЗДІЛ 2					
Т 1.1	Т 1.2	Т 1.3	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т.2.4.		
Поточний контроль							70	100
10	10	10	10	10	10	10		
Контроль самостійної роботи								
4	4	4	6	4	4	4	30	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 - 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

1. Усна відповідь.
2. Виконання практичного завдання.
3. Виконання самостійної роботи.
4. Письмове тестування.
5. Підсумкова оцінка з кожної теми виставляється за середнім арифметичним показником (балом).

6. Програма навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи технології педагогічних досліджень та моніторингу в початковій освіті

Тема 1.1. Наука як форма суспільної свідомості.

Тема 1.2. Сутність та особливості педагогічного дослідження.

Тема 1.3. Сутність, види та завдання педагогічного моніторингу

РОЗДІЛ 2. Технологічні аспекти дослідження та моніторингу в педагогічних дослідженнях

Тема 2.1. Методи педагогічного дослідження дослідження.

Тема 2.2. Моніторинг та діагностика у педагогічних дослідженнях

Тема 2.3. Специфіка та особливості проведення педагогічного експерименту.

Тема 2.4. Академічна доброчесність.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1.

Теоретичні основи технології педагогічних досліджень та моніторингу в початковій освіті

Тема 1. 1. Наука як форма суспільної свідомості

Характеристика процесу наукового пізнання. Суб'єкти та об'єкти пізнання.

Відмінності наукового та буденного пізнання. Рівні пізнання.

Наука як суспільно значима сфера людської діяльності. Форми наукового знання.

Наукове дослідження як форма здійснення і розвитку науки. Види наукових досліджень.

Наукові школи. Наукові революції.

Тема 1. 2. Сутність та особливості педагогічного дослідження

Наукове дослідження як форма процесу пізнання.

Визначення сутнісних характеристик педагогічних явищ та процесів. Вимоги, які ставляться до наукових досліджень.

Методологія педагогічної науки. Принципи науково-педагогічного дослідження. Підходи у вивченні педагогічних явищ.

Класифікація досліджень у педагогіці.

Тема 1.3. Сутність, види та завдання педагогічного моніторингу.

Визначення поняття моніторингу. Педагогічний моніторинг.

Функції педагогічного моніторингу та його задачі.

Класифікації освітнього моніторингу:

- за особливостями сфери освіти з точки зору управління та сучасних тенденцій його інформаційного обслуговування;
- за використовуваними для проведення моніторингу засобів;
- за ієрархією систем управління; за підставами експертизи;
- за типом, що виявляє ефективність освітньої системи.

РОЗДІЛ 2.

Технологічні аспекти дослідження та моніторингу в педагогічних дослідженнях

Тема 2.1. Методи педагогічного дослідження

- Поняття про метод наукового пізнання.
- Метод, методичний прийом і методика.
- Класифікація методів, що використовуються у педагогічних дослідженнях.
- Роль теоретичних методів дослідження у наукових пошуках.
- Види теоретичних та емпіричних методів дослідження та їх характеристика.

Тема 2.2. Моніторинг та діагностика у педагогічних дослідженнях

- Педагогічний моніторинг як технологія дослідження.
- Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення.
- Вибір відповідного «наукового інструментарію». Сутність та методика розробки критеріального апарату дослідження.

Тема 2.3. Специфіка та особливості проведення педагогічного експерименту.

- Констатувальний експеримент як вид педагогічного експерименту, його мета етапи.
- Програма педагогічного експерименту. Підготовчий етап проведення експерименту.
- Методи констатувального експерименту.

- Сутність, завдання та організація проведення формувального експерименту.
- Формувальна методика. Контрольні зрізи у формувальному експерименті.
- Математична обробка даних дослідження.
- Інтерпретація даних та формулювання висновків.

Тема 2.4. Академічна доброчесність.

- Сутність академічної доброчесності. Академічна доброчесність в законодавстві.
- Порухення академічної доброчесності.
- Академічна відповідальність та її види.

8. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		Лекції	Практичні	Лабор.	Конс	Сам ост. р		Лекції	Практичні	Лабор.	Конс	Самост. р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ												
Тема 1.1. Наука як форма суспільної свідомості.	10	2	2	-	-	6	10					10
Тема 1.2. Сутність та особливості педагогічного дослідження.	12	2	2	-	-	8	12	2				10
Тема 1.3. Сутність, види та завдання педагогічного моніторингу.	12	2	2	-	-	8	12		2			10
РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МОНІТОРИНГУ В ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ												
Тема 2.1. Методи педагогічного дослідження.	12	2	2	-	-	8	12					12

Тема 2.2. Моніторинг та діагностика у педагогічних дослідженнях	16	2	2	-	-	12	14		2			12
Тема 2.3. Специфіка та особливості проведення педагогічного експерименту	16	2	2		2	10	20	2			2	16
Тема 2.4. Академічна доброчесність	12	2	2			8	10					10
Усього годин	90	14	14	-	2	60	90	4	4	-	2	80

Теми практичних занять (ПО)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Наука як форма суспільної свідомості	2	
2.	Сутність та особливості педагогічного дослідження	2	
3.	Сутність, види та завдання педагогічного моніторингу	2	2
4.	Методи педагогічного дослідження	2	
5.	Моніторинг та діагностика у педагогічних дослідженнях	2	
6.	Специфіка та особливості проведення педагогічного експерименту	2	2
7.	Академічна доброчесність	2	
	РАЗОМ	14	4

Теми лабораторних занять: не заплановано

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Башкір О. І. Навчально-методичний посібник «Методологія науково-педагогічного дослідження та презентація його результатів»: для здобувачів освітньо-наукового ступеня «Доктор філософії». Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. 93 с.
2. Бодненко Д.М., Жильцов О.Б., Лещинський О.Л., Мазур Н.П. Моніторинг навчальної діяльності: навчальний посібник. К: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 276 с.
3. Крушельницька, О. В. *Методологія та організація наукових*

досліджень: Навч. посібник для вищих навч. закл. К. : Кондор, 2006. 206с.

4. Методи науково-педагогічного дослідження // Практикум з педагогіки / за ред. О. А. Дубасенюка. – К., 2004. – С. 32–47.
5. Методологія наукової діяльності : навч. посіб., вид. 3-тє, переробл. / Д.В. Чернілевський, М.І. Томчук, О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, В.ІІ. Захарченко, О.В. Вознюк, Н.З Сіранчук / за ред. Д.В. Чернілевського, Вінниця : Нілан-ЛТД, 2012. С. 216-241; (364 с.- 22,6 д.а.)
6. Мойсеюк, Н. Є. Методи педагогічних досліджень. *Педагогіка*: навч. посіб. К., 2007. С. 41–45.
7. Положення про кваліфікаційну роботу у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка. Нова редакція (2023 р.). URL: <http://dpo.ipp.ssru.edu.ua/index.php>.
8. Технологія проведення моніторингових досліджень (Із досвіду роботи). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2013. 85 с.. URL: <http://www.edu-post-diploma.kharkov.ua>.

Додаткові:

1. Аніщенко, О. В. *Наукові дослідження з історії професійної освіти та історії педагогіки*: Метод. рек. науковцям-початківцям. Ніжинський держ. пед-ий ун- т ім. Миколи Гоголя. Ніжин: Видавництво НДПУ ім.М.Гоголя, 2003. 50с.
2. Бортнюк І. Моніторинг якості освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 6. С. 150–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2021_6_17
3. Василенко О.В. Моніторинг розвитку навчання та освіти дорослих у глобальному вимірі. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2021. Вип. 2. С. 20–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2021_2_4
4. Галузяк, В.М., Холковська, І.Л. Педагогічна діагностика: Курс лекцій. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 155 с.
5. Гончаренко С.У. *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Рівне: Волинські обереги, 2011. 519 с.
6. Етичний кодекс ученого України (2009 р.). URL: <http://dpo.ipp.ssru.edu.ua/index.php>.
7. Клименюк, О. В. *Технологія наукового дослідження*. К. : ТОВ "Вид-во "Аспект-Поліграф", 2006. 308с.
8. Кодекс академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (2019 р.). URL: <http://dpo.ipp.ssru.edu.ua/index.php>.
9. Ортинський, В. Л. *Методика і методи педагогічного дослідження Педагогіка вищої школи* : навч. посіб. для студ. ВНЗ. К., 2009. С. 40–53.

10. Положення про комісію з питань етики та академічної доброчесності Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (2019 р.).URL: <http://dpo.ipp.sspu.edu.ua/index.php>.
- 11.Тілікіна Н., Пеша І. Моніторинг та оцінка в соціальній і молодіжній сферах на національному та регіональному рівнях (анотаційні матеріали НДР). *Молодіжна політика*. С. 70-87. URL: https://dismp.gov.ua/wp-content/uploads/Simejna_molodizhna_politika_-2-70-87.pdf
- 12.Цехмістрова, Г. С. *Основи наукових досліджень*: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Слово, 2003. 240с.

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

1. Ілюстративний навчальний матеріал.
2. Навчально-методичні посібники.
3. Плани семінарських і практичних занять, які містять методичні рекомендації щодо підготовки до занять за даною навчальною дисципліною.
4. Платформи GoogleMeet, Zoom.

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни: ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Лекція № 1

Тема: Наука як форма суспільної свідомості

Мета вивчення: пояснення студентам сутності наукового пізнання, його рівнів; знайомство з питаннями: функцій науки, форм наукового знання; сутності наукового дослідження; наукових шкіл.

План

1. Сутність науки та особливості наукового пізнання.
2. Функції науки. Форми наукового знання.
3. Наукове дослідження – як особлива форма наукового пізнання. Види наукових досліджень.
4. Наукові школи. Наукові революції.

Основний зміст

Людина – як частина природи, всесвіту, для свого нормального функціонування пізнавала та змінювала оточуючий світ, пристосовувалася до умов навколишнього середовища.

У процесі пристосування до умов навколишнього середовища, Людина протягом усього періоду свого існування, змушена була цілеспрямовано та активно здобувати знання про світ – пізнавати його.

Пізнання – процес цілеспрямованого активного відображення об'єктивного світу у свідомості людей.

Пізнання – сукупність процесів отримання, переробки та використання інформації (знань) про світ та самого себе.

З філософської точки зору, пізнання є діалектичним процесом взаємодії суб'єкта і об'єкта пізнання, сутністю якого є перетворення предметного змісту на зміст мислення (отримання знань), а кінцевою метою – досягнення істини. Суб'єктом пізнання може бути окремий індивід, соціальна група, суспільство в цілому. До об'єктів пізнання відносять конкретні речі, явища або процеси. Наприклад, в кінці лекції викладач ставить кілька запитань, з метою виявлення рівня засвоєння студентами нового навчального

матеріалу. Ваному випадку суб'єктом пізнання є викладач, який прагне дізнатися чи в повній мірі студенти засвоїли новізнання, а об'єктом – рівень засвоєння студентами нового матеріалу.

Пізнання істини відбувається на різних рівнях: *почуттєвому іраціональному, емпіричному і теоретичному.*

Почуттєве пізнання передбачає переживання людиною емоційного відношення до різноманітних явищ і процесів навколишньої дійсності.

Раціональне пізнання доповнює почуттєве, забезпечує усвідомлення сутності явищ і процесів, розкриває закономірності зв'язку між ними і «повертає» нове знання до емпіричного рівня у вигляді можливості його практичного застосування і подальшого почуттєвого пізнання.

В *емпіричному пізнанні* відображаються зовнішні зв'язки і прояви об'єкта, досяжні для живого споглядання. Емпіричним називають наукове знання, одержане на основі спостереження і експерименту, їх результати фіксуються органами відчуттів або приладами. Викладене мовою понять, категорій, знакових систем, емпіричне знання стає основою для подальшого розвитку наукового знання.

Теоретичне пізнання – це відображення внутрішніх зв'язків і закономірностей становлення, розвитку та існування об'єктів, які з'ясовуються шляхом раціонального опрацювання даних емпіричного дослідження. Теоретичний рівень пізнання забезпечує перехід від конкретного або конкретно-почуттєвого дослідження до абстрактного, що дає можливість виявити і сформулювати суттєве, головне. Теоретичний спосіб пізнання пов'язує із змістовим узагальненням об'єктів дослідження. На теоретичному рівні пізнання дослідник моделює явища, що вивчаються, аналізує умови, за яких вони протікають, узагальнює емпіричні дані, визначає практичну цінність тих чи інших методів дослідження.

Між *емпіричним і теоретичним* рівнями пізнання відсутня чітка межа. У своєму прагненні повніше і глибше зрозуміти оточуючу дійсність вчені нагромаджують емпіричні дані, котрі рано чи пізно починають заперечувати усталені теоретичні уявлення про властивості об'єктів дослідження, характер протікання явищ і процесів.

Пізнавальним процесом, який здійснюється з метою розкриття, створення та уточнення нових знань, є наука.

Наука – особлива форма людської діяльності, яка склалася історично і має своїм результатом цілеспрямовано відібрані факти, гіпотези, теорії, закони і методи дослідження на основі яких виявляються суттєві, найбільш важливі сторони та закономірності розвитку природи, суспільства і мислення.

Мета науки – отримання нових знань і використання їх у практичному засвоєнні світу (за В.І. Романчиковим).

Наука є поліфункціональною, зокрема вона виконує такі функції:

- *евристичну* (є засобом здійснення відкриттів, отримання принципово новогонання);
- *пізнавальну* (є засобом отримання знання – фіксації, описання, узагальнення фактів, побудови теорій, виділення закономірностей);
- *пояснювальну* (пояснює явища дійсності через виявлення законів, закономірностей та тенденцій);
- *інструментальну* (формує інструмент розуміння реальності);
- *технологічну* (здійснює технологічне втілення наукового знання);
- *інституційну* (є специфічним інститутом у суспільстві);
- *культурологічну* (є важливою підсистемою та елементом механізму культури);
- *світоглядну* (забезпечує формування наукового світогляд);
- *експертно-оцінну* (оцінює ті або інші проблеми, практичні і наукові проекти);
- *управлінську* (забезпечує реалізацію управління суспільством);
- *комерційну* (є засобом отримання комерційного прибутку від реалізації продукту науки);
- *соціалізаторську* (реалізує процеси освіти і соціалізації людей);
- *практичну* (підвищує ефективність діяльності людини).

Наукове дослідження – це форма процесу пізнання, цілеспрямоване систематичне вивчення об'єктів дослідження за допомогою методів і засобів науки, яке завершується формулюванням нових

знань про об'єкт дослідження.

До наукових досліджень ставляться такі **вимоги**:

- актуальність проблеми;
- правильність конкретного визначення стратегії дослідження, його мети, завдань і предмета;
- організація і етапи проведення дослідження;
- доступність висновків і рекомендацій для використання їх в практичній діяльності.

З *теоретичної точки зору* наукові дослідження здійснюються з метою вивчення об'єктів, пояснення і передбачення процесів і явищ дійсності, що є запорукою її опанування та формування наукового світогляду людей.

З *практичної точки зору* метою наукового дослідження є отримати результати, практичне використання яких призводить до підвищення ефективності протікання процесу, що охоплює виокремлений в дослідженні об'єкт.

У свій час Нільс Бор висловив таку думку, що *нова теорія, що вносить переверт у колишню систему знань про світ, найчастіше починається з "божевільної ідеї". Але джерела цієї ідеї лежали в попередньому культурному переверті.*

Наукова школа являє собою неформальну творчу співдружність у межах наукового напрямку висококваліфікованих дослідників, об'єднаних спільністю підходів до розв'язання проблем, ідей і методів їх реалізації, стилю дослідної роботи тощо.

До головних ознак наукової школи відносять:

- наявність наукового лідера,
- високу наукову кваліфікацію дослідників,
- значущість одержаних ними результатів,
- оригінальність методик досліджень,
- спільність наукових поглядів.

Історичний розвиток науки був нерівномірний. Стадії швидкого і навіть стрімкого прогресу змінювалися періодами застою, а іноді і занепаду. На думку французького філософа Гастона Башлара, формування науки охоплює такі етапи:

- донауковий стан (від класичної античності до 17-18 ст.);
- науковий стан (останні десятиліття 18 – початок 20 ст.);
- стан нового наукового духу (з початку 20 ст.)

Радикальні якісні зрушення в розвитку науки визначені як наукові революції. Крутий поворот у підході до вивчення науки зробив американський історик фізики Томас Кун у своїй роботі «Структура наукових революцій», що з'явилася в 1962 році.

Перша наукова революція – 17 -18 ст. природознавча. Наприкінці 18 ст. перша наукова революція переросла у промислову, наслідком якої була розбудова капіталістичного індустріального суспільства й індустріальної цивілізації;

Друга наукова революція – кін. 19 – поч. 20 ст. – спричинила появу нової, неklasичної науки, якій належать відкриття електрона, радіо, перетворення хімічних елементів, створення квантової і теорії відносності, проникнення у мікросвіт і пізнання великих швидкостей.

Третя наукова революція – середина 20 ст. – сьогодні – науково-технічна. Їй відповідає постіндустріальне, інформаційне, постмодерне суспільство. Основою цього суспільства є новітні високі й тонкі технології. Значну роль відіграють комп'ютери, засоби масової комунікації та інформатики.

Лекція № 2

Тема: Сутність та особливості педагогічного дослідження

Мета вивчення: ознайомити студентів з сутнісними характеристиками педагогічних явищ та процесів, визначенням ключових понять.

План

1. Сутність науково-педагогічного дослідження.
2. Класифікація досліджень у педагогіці
3. Поняття методології.
4. Підходи у вивченні педагогічних явищ.
5. Принципи науково-педагогічного дослідження.
6. Визначення ключових понять у педагогіці.

Основний зміст

Наука – історичний продукт людської діяльності (Френсіс Бекон (XVII ст.) англ. філ., родонач. матеріалізму). Якщо наука у цілому є творчо-пізнавальною діяльністю, в основі якої є відображення закономірностей розвитку певних сторін світу, то педагогіка як наука відображає і досліджує закономірності виховання,

розвитку і навчання підростаючого покоління. *З одного боку*, вона змальовує і пояснює педагогічні явища, *з іншого* – доводить, як потрібно навчати і виховувати дітей.

Педагогіка як наука може розвиватися лише за умови поповнення новими фактами, здобутими у процесі пошуково-дослідницької роботи, тобто здійснення наукових досліджень.

Наукове дослідження – особлива форма процесу пізнання, систематичне цілеспрямоване вивчення об'єктів, в якому використовують засоби і методи науки і яке завершується формулюванням знання про досліджуваний об'єкт.

Пошуки шляхів удосконалення навчально-виховного процесу та розвиток педагогіки як науки, обумовлює необхідність здійснення педагогічних досліджень на наукових засадах. Науково-педагогічні дослідження спрямовані на виявлення суперечностей протікання певного педагогічного процесу, окреслення шляхів подолання даних суперечностей та обґрунтування правильності знайдених розв'язків проблеми.

Педагогіка виросла у рамках філософії ще у глибокій давнині, зберегла цей зв'язок, а також спадковість з такими науками як психологія, соціологія, естетика і приватні науки. між тим пед-ка має свої закони і закономірності, які обумовлюють її як наукову галузь. Серед **законів** науковці називають наступні:

- вплив особистості вчителя на особистість дитини;
- розвиваюче навчання;
- залежність змісту навчання від суспільно-державної політики;
- відповідність змісту та обсягу засвоєння навчальної інформації віковим особливостям дитини тощо.

При дослідженні педагогічних явищ і процесів науковці вважають за необхідне враховувати такі їх **характерні риси**:

- *вплив багатьох факторів на розвиток особистості*: родина, друзі, референтна група, засоби масової інформації, суспільство у цілому (зовнішні фактори); індивідуальні особливості кожної особистості, її фізичний і психічний стан на певних етапах життєдіяльності (внутрішні фактори).
- *неповторність педагогічних процесів*: під впливом постійно діючих зовнішніх і внутрішніх факторів особистість змінюється, тому при повторному дослідженні дослідник має

справу уже з іншим «матеріалом»;

- участь у педагогічних процесах людей передбачає, що усідослідження необхідно здійснювати *дотримуючись етичних норм і правил*;
- *об'єкти* у педагогічному дослідженні *не бувають ідентичними*: оскільки кожна людина є індивідуальною і неповторною, тому на одну і ту ж зовнішню дію, люди реагують по-різному.

Науково-педагогічне дослідження можна вважати ефективним, якщо отримано новий результат, збагачено існуючі теоретичні знання, які сприяють удосконаленню навчально-виховного процесу, розвитку дітей, дають змогу ефективно і якісно вирішувати в даний момент часу наявні навчальні та виховні завдання.

Існує низка **вимог** щодо отриманих результатів науково-педагогічних досліджень, зокрема: суспільна актуальність; наукова новизна; теоретична і практична значущість; наукова об'єктивність і достовірність; доступність висновків і рекомендацій для використання їх в інших конкретних наукових дослідженнях або в практичній діяльності; визначення умов ефективного застосування отриманих результатів.

Науково-педагогічну діяльність характеризує:

1. Вірогідний характер (залежність від певної кількості спостережень та масиву досліджень).
2. Унікальність дослідження (пояснюється індивідуальними характеристиками досліджуваних, що в кожному разі потребує індивідуальних підходів, оновлення змістовної бази досліджень).
3. Складність, багатомірність, що зумовлено входженням педагогічного сегменту в різні галузці знань, породження синтезу наукового знання: педагогіка – математика; педагогіка – лінгвістика; педагогіка – мистецтво тощо.
4. Зростаюча масштабність, трудомісткість, що обумовлено розширенням інформаційного простору, інтеграційними процесами у галузі знань.
5. Зв'язок дослідження з практикою, педагогічне дослідження завжди має теоретико-практичний характер. Практика зв'язана з науково обґрунтованою методикою.

Науково-педагогічні дослідження умовно поділяють на:

- а) *теоретичні та емпіричні* (в залежності від використаних методів дослідження);
- б) *фундаментальні та прикладні* (в залежності від характеру запитань, на які вони дають відповідь);
- в) *якісні і кількісні* (залежно від типу даних, якими оперують) (за П. Лузан, С. Виговською).

Педагогічне дослідження ґрунтується на таких теоріях, що вже вийшли і практики, доказані експериментально. Однак, педагогіка як наука продовжує свій розвиток і спрямована на розкриття нових знань. Тому вона завжди носить теоретико-практичний характер. Це обумовлює два напрями педагогічного дослідження – *теоретичний і емпіричний*. У *теоретичному* дослідженні узагальнюються наукові підходи, концепції, вибудовуються теоретичні моделі, що відображують структуру досліджуваного феномену або методдику його формування, розвитку, вдосконалення. *Історичні* дослідження спрямовані на аналіз сутності феномену, що привернув увагу науковця, у його еволюційному розвитку. В центрі *емпіричного* науково-педагогічного дослідження завжди міститься визначення рівня сформованості того або іншого якісного показника, що певним чином характеризує особистість, на якому зосереджено увагу дослідника (М. Пилипчук, О. Реброва, О. Рудницька та ін).

Методологія як теорія та як сукупність методів дослідження. Поняття методу, техніки, методдики, процедури дослідження. Принципи науково-педагогічного дослідження (єдності теорії і практики, історизму, об'єктивності висвітлення педагогічних процесів, всебічного вивчення педагогічних процесів, конкретності істини, суперечності, заперечення, розвитку, причинності, системності). Підходи у вивченні педагогічних явищ (аксіологічний, комплексний, структурний, функціональний, формалізований, цілісний, діяльнісний, культурологічний, суб'єктно-об'єктний, диференційований, індивідуальний, етнопедагогічний, моделювання, системний).

Відповідальним етапом дослідницького процесу є визначення методологічних основ наукового пошуку та вибір методів його проведення, що пізніше перетворюються у конкретні методдики, адекватні меті й завданням дослідження.

Термін «методологія» походить з грецької (від слів «metodos» - шлях дослідження чи пізнання та «logos» – вчення). На сьогодні поняття методологія вживається в декількох значеннях:

- 1) вчення про методи дослідження;
- 2) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці;
- 3) загальні положення, що лежать в основі дослідження тих чи інших проблем;
- 4) система принципів і способів організації теоретичної і практичної (пізнавальної) діяльності, а також наука про цю систему.

Поняття методології дослідження складне і не завжди трактується однозначно. Більш загальне визначення дає О.М. Новиков: *Методологія* – це вчення про організацію діяльності.

Методологія науки – вчення про принципи, форми і методи наукового пізнання.

Методологія педагогічного дослідження – концептуальний виклад цілей, методів, принципів, концепції науково-педагогічної дослідницької діяльності.

Методологія і методика охоплюють – пізнавальні методи, засоби та шляхи досягнення цілей педагогічного дослідження. *Методологія* – галузь загальної стратегії, вказує загальний напрямок пошуку, а *методика* – тактика дослідження, завжди конкретна, унікальна для кожного дослідження.

Методологічні засади педагогічного дослідження – це сукупність теоретичних концепцій, підходів, вчень, що існують в педагогічній та психологічній науці з питання, що вивчається. Педагогічні теорії виступають науковим підґрунтям дослідження, основою пояснення головних явищ і закономірностей, зібраних фактів дослідження.

Загальна методологія охоплює філософські основи дослідження, його світоглядну функцію і загально наукові положення.

Конкретна методологія – результат конкретизації загальної методології відповідно до специфічних особливостей змісту окремої науки, її принципів і методів.

Так, *методологія педагогіки* становить учення про педагогічне знання та процес його добування, тобто вчення про ключові положення, структуру, функції та методи науково-педагогічного дослідження. З цього визначення випливають вимоги до вибору його методологічних основ. Вони мають враховувати єдність історичного і логічного у вивченні проблеми, необхідність використання діяльнісного, комплексного, системно-структурного

та ін. **підходів** до аналізу педагогічних явищ, закономірні зв'язки і протиріччя навчально-виховного процесу та ін.

Цілісний – передбачає вичленування, з метою спеціального вивчення окремих сторін, елементів, відносин у психолого-педагогічному процесі. Вичленування можна здійснювати лише умовно, тимчасово, постійно співвідносячи одержувані результати з ходом всього процесу в цілому та його результатами.

Діяльнісний підхід виражається у прагненні дослідників використовувати положення теорії діяльності в методиці й інтерпретації змісту своїх праць. Суть даного підходу полягає в тому, що досліджується наявний процес взаємодії людини з навколишнім світом, який забезпечує виконання певних життєво важливих завдань.

Системний підхід – ґрунтується на положенні про те, що специфіка складного об'єкта (системи) не вичерпується особливостями її складових, а пов'язана передусім, із характером взаємодії між елементами. Тому на перший план виходить завдання пізнання характеру і механізму зв'язків і стосунків, зокрема стосунків людини і суспільства, людей усередині певного співтовариства.

Системний підхід передбачає розгляд об'єкта дослідження як системи. Застосовуючи системний підхід, дослідник виявляє компоненти системи і зв'язки між ними; визначає основні фактори впливу на систему; оцінює місце системи як підсистеми у більш загальній системі; виявляє окремі елементи системи, на які буде здійснено вплив; вивчає процес управління системою; створює систему з ефективнішим функціонуванням; запроваджує одержані результати в практику.

Структурний – розгляд явищ, що входять в ту чи іншу систему в ієрархічному взаємозв'язку всіх структурних компонентів.

Комплексний – урахування в процесі дослідження сукупності факторів, які позначаються на функціонуванні об'єкта дослідження.

Диференційований – поділ учнів у процесі навчання і виховання на групи за однорідними критеріями.

Індивідуальний – врахування індивідуальних особливостей суб'єктів за умови оперування у дослідженні однорідними їх групами.

Моделювання – заміна явища його простішим прототипом. В моделюванні один з аналогічних об'єктів (модель) піддається

дослідженню в якості імітації іншого (оригіналу) і отримані знання про модель слугують необхідними засновками висновку за аналогією про оригінал. Призначення моделі – замінити об'єкт дослідження, якщо він з тих чи інших обставин недоступний для безпосереднього дослідження, не вигідний з економічних міркувань тощо. Тоді предметом дослідження вибирається модель, а результати дослідження переносяться на оригінал, але потрібно пам'ятати, що модель ніколи не буває тотожною з оригіналом. Вдаючись до моделювання, дослідник використовує схеми, креслення, математичні формули, матриці, графи.

Аксіологічний (ціннісний) – спонукає вивчати явища з точки зору виявлення їх можливостей задовольняти потреби окремого індивіда та людського суспільства у цілому.

Культурологічний – врахування у процесі дослідження того факту, що людина розвивається шляхом освоєння нею системи цінностей, одночасно вона є творцем нових цінностей.

Етнопедагогічний – вивчення педагогічних явищ здійснюється з врахуванням національних традицій, культури, звичаїв тощо народу, вихідцем якого є обстежуваний індивід.

Методологію дослідження утворюють *методологічні принципи*, конкретизовані тактичними діями, що відображають специфіку мети дослідження та його об'єкта. Методологічні принципи, конкретизовані умовами дослідження, виступають теоретичним підґрунтям у побудові методики дослідження.

Термін «принцип» (з лат. – основа) – основне, вихідне положення якої-небудь теорії, вчення. Принцип пізнання є виробленою історично узагальненою вимогою до пізнавального процесу, яка додає йому певної спрямованості, вказує шлях руху до істини, але не саму істину.

Основоположним принципом будь-якого наукового дослідження є методологічний *принцип об'єктивності*. Він передбачає всебічне врахування факторів, які породжують те чи інше явище, умов, за яких дане явище розвивається, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість отримати істинні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі та оцінці фактів. Проте принцип об'єктивності не виключає участі у процесі дослідження людини-дослідника з її творчою індивідуальністю, певним внутрішнім світом. Принцип

об'єктивності ставить вимогу доказовості, обґрунтованості вихідних засновків, логіки дослідження і його висновків.

Принцип сутнісного аналізу передбачає співвіднесення у досліджуваних явищах зовнішнього, особливого й одиничного, а також проникнення в їх (досліджуваних явищ) внутрішню структуру, розкриття законів їх застосування і функціонування, умов і факторів їх розвитку, можливостей цілеспрямованої їх зміни.

Генетичний принцип – суттю якого є розгляд факту або явища на основі аналізу умов його проходження, подальшого розвитку, виявлення моментів зміни одного рівня функціонування та ін., наприклад, з'ясування генетичних і соціальних передумов виникнення індивідуальних психологічних особливостей людини в онтогенезі.

Принцип єдності логічного й історичного, вимагає в кожному дослідженні поєднувати вивчення історії об'єкта (генетичний аспект) і теорії (структури, функцій, зв'язків об'єкта в його сучасному стані), а також перспектив його розвитку. З даного принципу випливає вимога наступності, врахування нагромадженого досвіду, традицій, наукових досягнень минулого.

Принцип концептуальної єдності дослідження – коли дослідник не захищає, не проводить послідовно певної концепції, не виробляє її сам або не приєднується до однієї з наявних, йому не вдається досягти єдності й логічної несуперечливості підходів і оцінок. Даний принцип, це не що інше як єдність визначеного, що його вважають за правильне, і невизначеного, мінливого. Це відрізняє його від упередженості.

Крім того науковці визначають й інші методологічні принципи: єдності теорії і практики, історизму, всебічного вивчення педагогічних процесів, конкретності істини, суперечності, заперечення, розвитку, причинності, системності та ін.

Наука – правила «використання» імен, стверджує стародавня філософська мудрість. Перш ніж щось досліджувати, слід визначити сутність того, що саме досліджується. Тому особливу увагу варто звернути на питання про значення понять у педагогічній науці.

Наука, як особлива область знання, де передача думки і досвіду припускає їх точне, адекватне сприйняття, виробило свою мову – мову науки. Це мова штучна, вона складається з певних терм і піц, понять, категорій, формул, схем, знаків, малюнків, таблиць тощо.

Однак, вербальна складова такої мови прийшла в науку з побутової мови. Між тим на теоретичному рівні певної галузі знань слово буденної мови набуває значення терміну, воно вже не може трактуватися будь як. а лише певним чином. Воно точно щось означає.

Термін – атрибут наукової мови, що точно, недвозначно щось позначає. *Термін* (від латинського слова – межа) – слово або словосполучення, що є назвою спеціального поняття певної галузі науки. Термін не тільки позначає предмет, але й обов'язково ґрунтується на визначенні (дефініції). Саме тому термін має тільки одне значення. Науковий стиль характеризується широким використанням як загальної термінології, так і спеціальної.

Більш складним є такий атрибут наукової мови, як **поняття**.

Поняття бувають широкі (родові) і вузькі (видові). Наприклад: родове поняття – музичний жанр, видове поняття – опера, симфонія. Видові поняття входять у родові. Кожне поняття має свою назву або термін.

Більш широке застосування в науковій науці властиве **категоріям**. Етимологія слова «категорія» доводить, що воно походить від пізньолатинської *categoria*, грецької *kategorein*, що означає «висловлення, свідчення, звинувачування, ствердження, заявлення» і з філософської точки зору розуміється як форми усвідомлення у поняттях загальних способів ставлення людини до всесвіту, що відображає найбільш загальні та суттєві властивості, закони природи, суспільства і мислення. Поняття розкриваються у визначенні, яке звичайно будується таким чином: спочатку називається родове поняття, потім повідомляються його видові ознаки. Наприклад: *наука* (термін, що називає визначуване поняття) – сфера людської діяльності (родове поняття), функцією якої є вироблення та теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність (видова ознака).

Лекція № 3

Тема: Сутність, види та завдання педагогічного моніторингу.

Мета вивчення: знайомство студентів з основним дефініційним апаратом освітнього моніторингу, сутнісними його характеристиками, функціональним призначенням та основними видами.

План

1. Визначення поняття моніторингу. Педагогічний моніторинг.
2. Функції педагогічного моніторингу та його задачі.
3. Класифікації освітнього моніторингу

Основний зміст

Упровадження в освітню систему моніторингових досліджень як інформаційної бази в системі управління якістю освіти відбулося з метою розв'язання завдань Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988, Закону України «Про освіту» щодо підвищення якості освіти, оновлення її змісту і форм організації освітнього процесу.

Термін «моніторинг» (від англ. monitoring – контроль, відстеження) не завжди однозначно тлумачиться в науково-педагогічній літературі та освітянській практиці. Його вживають у різних значеннях: під час відстеження результативності освітнього процесу, частіше – для вивчення певних параметрів функціонування системи освіти, окремих її елементів або суб'єктів освітнього процесу.

У загальному смислі під моніторингом розуміють діяльність спостереження (слідкування) за певними об'єктами або явищами. Моніторинг ставить задачею фіксацію стану системи, її системний опис, оцінку ефективності системи в цілому або окремих підсистем, визначення пошкоджень і збоїв.

Моніторинг – це стандартизоване спостереження за освітнім процесом і його результатами, що дозволяє створити історію стану об'єкту в часі, кількісно оцінювати зміну суб'єктів навчання і освітньої системи, визначати і прогнозувати напрямки їх розвитку.

Поняття «моніторинг» також прийшло з екології та соціології в педагогіку.

А.Денисенко наголошує, що феномен моніторингу доцільно розглядати в трьох площинах:

- як *процес*, моніторинг – це циклічний процес порівняння, зіставлення, оцінювання існуючого стану виховної системи навчального закладу із запланованим (еталоном, стандартом, бажаною моделлю виховної системи) та прийняття на цій основі управлінського рішення щодо поточного коригування структури виховної системи чи процесів, що в ній відбуваються;
- як *система*, моніторинг – це інформаційна система, яка постійно поповнюється завдяки безперервності відстеження певного об'єкта управління за виділеними параметрами та критеріями їх відстеження, що включає обов'язковий поточний контроль, оцінку, корекцію стану об'єкта, з метою прийняття оперативного управлінського рішення щодо прогнозування напрямів подальшого розвитку керованого об'єкта з урахуванням рефлексивного ставлення до цього всіх учасників освітнього процесу;
- як *технологія*, моніторинг є сукупністю певних етапів та відповідних засобів (розробка еталону виховної системи, критеріїв та показників оцінювання її стану, зіставлення еталонної виховної системи з реально існуючою, обґрунтування моделі виховної системи навчального закладу, вивчення процесу її розвитку, підсумковий контроль стану виховної системи та корекція розробленої моделі).

Моніторинг в освіті (лат. monitor – той, що нагадує, наглядає, зберігає) спеціальна система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі (Д.М.Бодненко, О.Б. Жильцов, О.Л.Лещинський, Н.П. Мазур).

Педагогічний моніторинг – це форма організації збору, зберігання, обробки і розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, що забезпечує безперервне спостереження за її станом і прогнозування її розвитку.

Основними напрямками освітнього моніторингу визначають:

- моніторинг якості освіти;
- моніторинг рівня соціалізації особистості;
- моніторинг інтересів учнів;
- моніторинг освітніх потреб учнів та місцевого суспільства;
- моніторинг рівня професіоналізму педагогічних кадрів;
- моніторинг стану здоров'я учнів.

Більшість авторів поняття «моніторинг» розуміють як засіб одержання інформації; постійне відстеження процесу; базу для прийняття і коригування управлінських рішень; наявність спеціально розроблених стандартів.

Поняття «освітній моніторинг» і «педагогічний моніторинг» в літературі переважно ототожнюються або підміняються один одним. Проте існує думка, що їх слід розмежовувати. *Освітній моніторинг* (за А. Денисенко) проводиться стосовно процесів, що відбуваються в системі освіти; *педагогічний* – стосується безпосередньо різних сторін педагогічного процесу, у тому числі навчання і виховання.

Моніторинг якості освіти пов'язаний із такими педагогічними категоріями:

- об'єкт і предмет дослідження;
- постановка завдання;
- формування гіпотези;
- збір інформації, планування, організація, систематизація; узагальнення та обробка даних;
- формування наукових прогнозів і відповідних пояснень;
- розробка та добір відповідного діагностичного інструментарію.

Замовники моніторингових досліджень – це різні учасники освітнього процесу, які зацікавлені в об'єктивному оцінюванні якості освіти, що надають навчальні заклади. Науковці стверджують, що ініціатори моніторингових досліджень мають чітко усвідомлювати мету, предмет моніторингу (що треба досліджувати і для чого) та його наслідки й бути готовими до сприйняття об'єктивної інформації. Також, необхідно враховувати моральний аспект, тому що висновки таких досліджень обов'язково матимуть певні наслідки (Єрмола А., 2008, с. 21).

Об'єкти моніторингу:

- *система освіти* (загальна середня, професійна, вища, національна або загальнодержавна, регіональна система, муніципальна);
- *процеси* (управлінський на різних рівнях державного управління освітою, освітній процес, педагогічний процес у цілому та окремі його складові, процес морального та трудового виховання, процес підготовки дітей до школи);
- *зміст освіти*;
- *рівень і якість сформованості навчальних досягнень* (компетентностей), процес і результат сформованості життєвих принципів та здатності до самостійного життя після закінчення школи тощо;
- *діяльність* (трудова, навчальна, управлінська);
- *явища* (вихованість, освіченість, майстерність педагога та інше);

Основна **мета моніторингу** – оперативно виявляти всі зміни, що відбуваються у галузі освіти та прогнозувати подальші шляхи розвитку системи освіти. Крім того, на підставі даних моніторингу стає можливим здійснення корекції діяльності тих чи тих ланок функціонування освітньої системи, підвищення майстерності педагогів.

Відповідно до мети педагогічний моніторинг виконує такі **завдання**:

- експертна оцінка результатів освітньої системи за всіма аспектами її функціонування (організаційний, навчально-виховний, управлінський, психологічний, інноваційний тощо);
- відстеження результатів навчальної діяльності учнів, студентів, досягнення ними стандарту освіти;
- експертиза рівня педагогічної й управлінської професійної компетентності;
- прогнозування розвитку закладу освіти на підставі отриманих даних певного етапу педагогічного моніторингу;
- розв'язання управлінських завдань на підставі контрольних і прогностичних висновків;
- супровід дослідницько-експериментальної роботи в освіті;
- оцінка інноваційної діяльності освітніх закладів, ефективності та результативності (Яковлева Р., 2018, с. 5).

На думку науковців, сенс педагогічного моніторингу у виконанні взаємопов'язаних **функцій**, а саме:

- *інформаційної*, що дає можливість з'ясувати результативність освітнього процесу на підставі вивчення особливостей його перебігу і чинників, що впливають на нього, забезпечити зворотний зв'язок тощо;
- *діагностичної*, що передбачає комплексне психолого-педагогічне вивчення якості освіти, навчання, виховання, розвитку дитини в закладі освіти, а також рівня компетентності дитини;
- *оцінювальної*, що забезпечує кількісно-якісну оцінку діяльності закладу, вихователів, дітей;
- *орієнтувальної*, спрямованої на визначення мети і завдань діяльності закладу, зазначених у плануванні, виявлення та усунення негативних рис, факторів, явищ;
- *активізуючої*, яка відкриває можливості для пошуку нових методик навчання, перебудови освітнього процесу й управління ним з метою поліпшення якості освітніх послуг;
- *формуючої*, спрямованої на організацію індивідуальної роботи з дітьми;
- *корекційної*, яка полягає у дидактичній корекції освітнього процесу, психолого-педагогічній корекції особистості на шляху її саморозвитку (Козак Л.В., 2018, с. 42).

Освітній моніторинг **класифікують за багатьма ознаками**.

З урахуванням особливості сфери освіти з точки зору управління та сучасних тенденцій його інформаційного обслуговування розрізняють наступні види моніторингу:

Інформаційний моніторинг – збір, накопичення, систематизація та, можливо, поширення інформації. Даний вид не передбачає проведення спеціально організованого обстеження на етапі збору інформації

Базовий моніторинг (фоновий, «пильність, передбачливості») – виявлення нових проблем і небезпек до того, як вони стануть усвідомлювані на рівні управління

Проблемний моніторинг – виявлення закономірностей, процесів, небезпек, тих проблем, які відомі і нагальних з точки зору управління (здійснюється на замовлення органу управління). Тематика даного моніторингу досить динамічна. Поряд з пробле-

мами, що носять постійний характер і пов'язаними з функціонуванням освіти (наприклад, шкільне харчування, літній відпочинок учнів і т. д.) може існувати цілий ряд тем, що закриваються після реалізації моніторингу. Це формування системи атестації учнів, надання платних послуг в освітніх установах

Управлінський моніторинг – відстеження й оцінка ефективності, наслідків і вторинних ефектів рішень, прийнятих в галузі управління.

Окремі з представлених вище напрямків моніторингу на сьогоднішній день не існують, але можна припустити, що в недалекому майбутньому запропонована система буде реалізована.

У сучасній науковій літературі з управління, педагогіки, психології стосовно системи освіти виділяють також наступні **види моніторингу**:

- за масштабами цілей (оперативний, тактичний, стратегічний);
- за етапами навчання (вхідний або вибіркового, проміжний або навчальний, вихідний або підсумковий);
- за часовою залежністю (ретроспективний, попереджувальний, поточний);
- за частотою процедур (разовий, періодичний, систематичний);
- за охопленням об'єкта спостереження (локальний, вибіркового, суцільний);
- за організаційними формами (індивідуальний, груповий, фронтальний);
- за формами суб'єкт-об'єктних відносин (зовнішній або соціальний, взаємоконтроль, самоаналіз);
- за інструментарієм, що використовується (стандартизований, несистематизований, матричний);
- за рівнем управління освітнім процесом (керівниковий, адміністративний, педагогічний, учнівський) (Єльнікова Г.В.).

Лекція № 4

Тема: Методи педагогічного дослідження

Мета вивчення: знайомство студентів з теоретичними методами наукового пізнання, класифікацією методів, що використовуються у педагогічному дослідженні, видами теоретичних методів дослідження та їх характеристикою; ознайомлення студентів з методами емпіричного дослідження, специфікою їх проведення.

План

1. Метод дослідження як спосіб розв'язання конкретної наукової задачі.
2. Класифікація методів науково-педагогічного дослідження.
3. Види та характеристика теоретичних методів дослідження.
4. Види та характеристика емпіричних методів дослідження.

Основний зміст

Метод – це шлях досягнення мети.

Науковий метод – це спосіб пізнання явищ дійсності, їх взаємозв'язків та розвитку.

Метод наукового дослідження може бути визначений як сукупність систематизованих пізнавальних операцій, які диктуються предметом і метою наукового дослідження.

С.У. Гончаренко, висловлюючи свої міркування з приводу поглиблення методологічного рівня педагогічних досліджень, зазначає, що **метод** можна розглядати **як певний систематизований комплекс прийомів, процедур, які застосовують дослідники для досягнення мети і завдань дослідження**. Метод розглядають також як сукупність прийомів практичного або теоретичного освоєння педагогічної дійсності, підпорядкованих розв'язанню конкретного завдання у сфері освіти, комплекс інтелектуальних дій, логічних процедур, за допомогою яких педагогічна наука прагне встановити істину, перевірити чи спростувати її.

На сьогодні відомі класифікації методів наукового дослідження:

- за рівнем, на якому аналізується будь-яке психолого-педагогічне дослідження;
- за призначенням;
- за рівнем проникнення в сутність та інші.

Найбільш відомі та узагальнені класифікації:

- П.Давидов (емпіричні, теоретичні, порівняльно-історичні);
- А.А.Киверялг (загальнонаукові, частково наукові, спеціальні методи, методи обробки результатів дослідження);
- М.А.Данилов (змістові методи, формалізовані методи, метод теоретичного аналізу і синтезу);
- П.І.Образцов (загальнонаукові логічні методи пізнання, емпіричні, порівняльно-історичні);
- Б.С.Гершунський (емпіричні, теоретичні методи, методи екстраполяції, методи експертних оцінок, моделювання, методи соціології, психології, кібернетичні методи, методи, що застосовуються у науково-прогностичному прогнозуванні);
- О.П.Рудницька, А.Г.Болгарський, Т.Ю.Свистельнікова (вивчення інформаційних джерел з проблем дослідження; аналіз педагогічного досвіду; теоретичні методи; емпіричні методи; методи кількісної обробки дослідницьких результатів);
- М.М.Фіцула (методи емпіричного дослідження, теоретичного дослідження, кількісної обробки результатів);
- В.К.Сидоренко, П.В.Дмитренко (методи емпіричного дослідження, теоретичного дослідження, методи, що можуть бути застосовані на емпіричному і теоретичному рівнях);
- Н.Є.Мойсеюк (традиційно педагогічні, педагогічний експеримент, педагогічне тестування, соціологічні методи, кількісні методи).

Методи теоретичного дослідження: абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, ідеалізація, формалізація, порівняння тощо;

Абстрагування – (від латинського терміну *abstrahere*, що означає відволікання) – це уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків і відношень між ними та виділення декількох досліджуваних сторін. Абстракція виділяє із явища одну певну сторону у «чистому вигляді», тобто у такому вигляді, в якому вона дійсно не існує. Наприклад, не буває «явища» чи «закону» взагалі, існують конкретні закони і явища.

Аналіз – комплексний метод дослідження, заснований на послідовному використанні сукупності прийомів і закономірностей розчленування об'єктів на елементи чи ознаки (аналіз) або поєднанні частин об'єкта в ціле (синтез). Аналіз – це уявне або

фактичне розкладання (поділ) досліджуваного цілого на частини. За допомогою аналізу виділяють і досліджують окремі ознаки предмета чи явища.

Синтез – це об'єднання раніше виокремлених частин і ознак досліджуваного явища у смислове ціле. Синтез – це не довільне поєднання двох виокремлених частин цілого, а діалектичне ціле з виділенням суті. Результатом синтезу є нове утворення, властивості якого є результатом не тільки внутрішнього з'єднання властивостей компонентів, але і результатом їх внутрішнього взаємозв'язку і взаємозалежності.

Індукція та дедукція – комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, що характеризують протилежні направленості процесів пізнання від конкретного до загального (індукція) та від загального до конкретного (дедукція). У процесі дослідження методи доповнюють один одного.

Індукція – метод наукового пізнання, спрямований на з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між педагогічними явищами, узагальнення емпіричних даних на основі логічних припущень від конкретного до загального, від відомого до невідомого.

Дедукція – метод наукового пізнання, основою якого є наукові положення і постулати, що не вимагають дослідно-експериментального підтвердження, а сприймаються як аксіоми. Дедукція дає вірогідні знання, оскільки іде від загального до конкретного.

Моделювання – це досить поширений загальнонауковий теоретичний метод дослідження, під час якого вивчається не сам об'єкт пізнання, а його відображення у вигляді моделі, але результат дослідження переноситься з моделі на об'єкт.

Модель – об'єкт, який відповідає іншому об'єкту (оригіналу), замінює його при пізнанні і дає про нього або його частини інформацію. Моделі найчастіше бувають у вигляді малюнків, схем, таблиць, символів або описуються у вигляді текстів.

За формою відтворення моделі поділяються на матеріальні або фізичні та ідеальні, ідеалізовані, уявні.

Матеріальні моделі – природні об'єкти, що підпорядковуються у своєму функціонуванні природним законам: фізики, механіки. Під час фізичного (предметного) моделювання конкретного об'єкта його вивчення замінюється дослідженням деякої моделі, що має таку саму фізичну природу, що і оригінал. До матеріальних

належать моделі, втілені у металі, склі. За їх допомогою вивчають структуру, характер, сутність об'єкта.

До *ідеальних моделей* відносять наочно-образні, вербальні, знакові та математичні моделі. Кожна модель має фіксувати найголовніші риси об'єкта вивчення. Дрібні фактори, зайва деталізація, другорядні явища ускладнюють саму модель і перешкоджають її теоретичному дослідженню.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження спільного, властивого об'єктам дослідження. Об'єкти чи явища можуть порівнюватись безпосередньо або опосередковано через їх зіставлення з третім об'єктом (еталоном). У першому випадку одержують якісні результати (більше-менше, вище-нижче тощо). Порівняння об'єктів з еталоном дає можливість одержати кількісні характеристики. Таке порівняння називають вимірюванням.

Порівняння завжди є важливою передумовою узагальнення.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності.

Результатом процесу узагальнення – узагальнене поняття, судження, закон, теорія. Отримати узагальнені знання означає більш глибоко відтворити дійсність, проникнути в її сутність.

Ідеалізація – граничний вид абстрагування, що ґрунтується на послідовному максимальному ізолюванні досліджувальної властивості від супутніх факторів, внаслідок чого створюються ідеальні об'єкти, яких не існує у педагогічній реальності.

Ідеалізований об'єкт – це спрощений і схематизований образ реального предмета; результат різних мисленневих експериментів, направлених на реалізацію деякого випадку, що не може реалізуватися в дійсності.

У педагогіці можливо також створення ідеалізованих об'єктів, наприклад, «ідеальний вихованець», «ідеальний педагог».

Метод допомагає відшукувати істотні зв'язки й взаємовідносини та формулювати закони.

Формалізація – метод вивчення об'єктів відображенням їх змісту і структури у знаковій формі за допомогою штучної мови та

символів, які забезпечують чіткість фіксації знань (наприклад, мовою математики, фізики, хімії, програмування тощо).

У процесі формалізації всі змістові терміни замінюються символами, а змістові твердження – відповідними їм послідовностями символів або формулами. Формалізація, як правило, пов'язана із застосуванням математичного апарату.

Метод *екстраполяції* – це розповсюдження яких-небудь закономірностей або тенденцій досліджуваного об'єкта, які спостерігаються на певному часовому інтервалі, на інший часовий інтервал. Основна його функція – прогностична. Широко використовується в економічній науці. Прогнозуються темпи росту показників різних галузей промисловості, чисельності кадрів, ріст інформації, розміри капіталовкладень.

У педагогіці метод екстраполяції використовується при складанні навчальних планів, програм, професіограм, кваліфікаційних характеристик навчально-виховного процесу.

Методи емпіричного дослідження: спостереження, опитування, вимірювання, експеримент тощо.

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження. Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична сукупність стає основою попередньої систематизації об'єктів реальності, роблячи їх вихідними об'єктами наукового дослідження.

Опитування. Ця група методів охоплює *бесіду, інтерв'ю, анкетування*. Усі вони характеризуються спільною ознакою: за допомогою методів опитування дослідник дізнається про власні судження, мотиви дій, потреби, інтереси, позиції, погляди, смаки респондентів.

Під час *бесіди* опитуваний і дослідник виступають активними учасниками діалогу, в якому відбувається взаємний обмін думками. Бесіда проводиться у вільній формі. Дослідник лише визначає загальну тему, основні етапи та межі її обговорення, окреслює центральні питання і робить припущення щодо можливих результатів опитування.

На відміну від *бесіди, інтерв'ю* є системою заздалегідь підготовлених запитань, які дослідник ставить опитуваному, утри-

муючись від власних коментарів, – таким чином, інтерв'юер не впливає на думку свого співрозмовника.

За кількістю учасників виділяють індивідуальне та групове інтерв'ю.

За формою інтерв'ю буває *стандартним* (відбувається суворо за розробленим текстом), *творчим* (дозволяє певну свободу запитань та відповідей на них), *глибоким* (межує з особистісно-довірливою бесідою).

Широковживаним є метод *анкетування*, що проводиться у вигляді письмового опитування. Різноманітні види анкетування групуються за кількома ознаками: за кількістю охоплення опитуваних (повне і вибіркове); за характером спілкування (особисте і заочне); за формою здійснення (групове та індивідуальне); за способом вручення анкет (поштове і роздавальне).

Найважливішою складовою наукових досліджень є *експеримент* – апробація знання досліджуваних явищ в контрольованих або штучно створених умовах. Це такий метод вивчення об'єкта, коли дослідник активно і цілеспрямовано впливає на нього шляхом створення штучних умов чи застосування звичайних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей. Сам термін «експеримент» (від латинського *experimentum* – спроба, дослід) означає науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища у певних умовах, що дозволяють багаторазово відтворювати його при повторенні цих умов. Експеримент – важливий елемент наукової практики вважається основою теоретичного знання, критерієм його дійсності.

Дослідження об'єкта проводиться поетапно: на кожному етапі застосовуються найдоцільніші методи відповідно до конкретного завдання. На першому етапі збору фактичного матеріалу і його первинної систематизації використовують методи: опитування (анкетування, інтерв'ювання, тестування), експертних оцінок, а також лабораторні експерименти (у фізиці, хімії).

На другому етапі дослідження методи, що використовуються, мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту. Вибір і послідовність методів визначаються послідовністю обробки даних.

На даному етапі широко використовуються методи статистичного аналізу: кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші.

Кореляційний аналіз – це процедура для вивчення співвідношення між незалежними змінними. Зв'язок між цими величинами виявляється у взаємній погодженості спостережуваних змін. Обчислюється коефіцієнт кореляції. Чим вищим є коефіцієнт кореляції між двома змінними, тим точніше можна прогнозувати значення однієї з них за значенням інших.

Факторний аналіз дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками. На основі парних кореляцій, отриманих у результаті кореляційного аналізу, одержують набір нових, укрупнених ознак – факторів. У результаті послідовної процедури отримують фактори другого, третього та інших рівнів. Факторний аналіз дає змогу подати отримані результати в узагальненому вигляді.

Метод імплікаційних шкал – це наочна форма виміру та оцінки отриманих даних, які градуюються за кількістю або інтенсивністю ознак. Шкали класифікуються за типами або рівнем виміру. Прості шкали дають однозначну оцінку тієї чи іншої ознаки. Серію шкал (так звану батарею) можна перетворити в єдину шкалу значень окремих ознак. Ця процедура називається шкалюванням.

Лекція № 5

Тема: Моніторинг та діагностика у педагогічних дослідженнях

Мета вивчення: ознайомлення студентів з моніторингом як технологією дослідження, визначення основних його етапів; порівняння сутнісних характеристик термінів «моніторинг» та «діагностика»; з'ясування особливостей створення критеріального апарату дослідження.

План

1. Педагогічний моніторинг як технологія дослідження.
2. Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення.
3. Вибір відповідного «наукового інструментарію». Сутність та методика розробки критеріального апарату дослідження.

Основний зміст

Більшість науковців схильні розглядати педагогічний моніторинг як форму організації збору, зберігання, обробки й розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, що забезпечує безперервне стеження за її станом і прогнозування її розвитку.

Моніторинг як технологія, є сукупністю певних етапів та відповідних засобів (розробка еталону виховної/навчальної системи, критеріїв та показників оцінювання її стану, зіставлення еталонної виховної системи з реально існуючою, обґрунтування моделі виховної/навчальної системи навчального закладу, вивчення процесу її розвитку, підсумковий контроль стану виховної/навчальної системи та корекція розробленої моделі)

Науковці надають найпростішу схему здійснення етапів проведення моніторингових досліджень (Д.Бодненко, О.Жильцов, О.Лещинський, Н.Мазур):

1 етап – підготовчий (відбувається формулювання мети, завдань, принципів та факторів впливу на моніторинг):

- постановка мети;
- визначення об'єкту;
- визначення термінів проведення;
- вивчення відповідної літератури;
- вивчення наявного педагогічного досвіду;
- розробка інструментарію для проведення моніторингу.

2 етап – практична частина моніторингу (визначаються об'єкт, суб'єкти, змістово-процесуальний інструментарій та відбувається практична реалізація моніторингової діяльності):

- збір даних;
- спостереження;
- співбесіди;
- тестування;
- анкетування;
- відвідування уроків;
- контрольні роботи.

3 етап – аналітичний (передбачає аналіз результатів моніторингу, їх оцінку, вміщує аналіз роботи за визначеними показниками; коригуються також плани, форми організації роботи, прогнозується оновлена її структура на основі модифікації змісту, форм і методів):

- систематизація отриманих результатів;
- аналіз наявних даних;
- розробка рекомендацій і пропозицій на подальший період.

Також, у педагогічній літературі пропонується процедура підготовки та проведення моніторингових досліджень. Моніторинг проводиться у такі етапи:

- планування та підготовка моніторингу (формулювання проблеми, що досліджуватиметься; визначення мети та завдань моніторингу; розрахунок і формування вибірки, оцінка її репрезентативності; визначення критеріїв і показників оцінювання результатів дослідження тощо);
- розробка Програми;
- проведення дослідження (відповідно до форм і методів, визначених у пунктах 2-3 цього розділу, із залученням учасників дослідження, визначених у пункті 5 розділу II цього Порядку);
- збір та оброблення результатів моніторингу;
- аналіз та інтерпретація (узагальнення та пояснення результатів, визначення закономірностей, формулювання висновків тощо) результатів моніторингу;
- оприлюднення результатів моніторингу (інформування про результати моніторингу).

Методами проведення дослідження під час моніторингу можуть бути:

- опитування (анкетування, інтерв'ювання);
- тестування;
- спостереження за освітнім процесом та освітньою діяльністю у закладах освіти;
- фокус-група;
- аналіз документації закладів освіти, їх засновників;
- аналіз статистичних даних про стан системи освіти за встановленими формами звітності;
- інші методи, визначені у Програмі.

Моніторинг може проводитися у *формі:*

- безпосереднього одержання інформації від учасників дослідження (за допомогою спостереження, інтерв'ювання тощо);

- опосередкованого одержання інформації від учасників дослідження (у письмовій та/або електронній формі, із залученням експертів тощо);
- одержання інформації без залучення учасників дослідження (за допомогою вивчення документації, статистичної або оперативної інформації тощо).

Моніторинг може проводитися з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій, у тому числі дистанційно. Під час проведення дослідження можуть використовуватися фронтальна, групова або індивідуальна робота учасників дослідження.

Отже, метою моніторингових досліджень є виявлення відповідності бажаному результату. Важливим є не стільки виявлення і збіг результату з еталоном, скільки прогнозування подальшого розвитку об'єкта з метою попередження небажаних результатів.

Науковці зазначають, що досить близьким до поняття «моніторинг» є «діагностика», що дозволяє визначити тенденцію діагностичної спрямованості моніторингу (О. Абдуліна, В. Андреев, Н. Байдацька, О. Белкін, В. Безпалько, Н. Вербицька, В. Воловник, А. Денисенко, Т. Єсенкова, В. Ландсман, Т. Стефановська та інші).

Діагностика (від грецьк. *diagnosis* – розпізнання) – засіб виявлення результатів і практика оцінювання якості виховної діяльності, стану педагогічних процесів і явищ, а також диференційована процедура отримання інформації щодо показників, критеріїв, ознак та віднесення їх до певного класу, в результаті чого отримують достатньо повне уявлення про реальний стан окремих параметрів якості виховання. Тому діагностика характеризується більш диференційованим підходом до оцінювання певних явищ педагогічного процесу на відміну від моніторингу, для якого характерне тотальне оцінювання. Тому моніторинг не зводиться до діагностики, хоча й використовує систему понять, включаючи критерії, показники, норми.

Термін «педагогічна діагностика» вперше був уведений в науку К. Інгенкампом у рамках наукового проекту в 1968 році. Німецький спеціаліст під педагогічною діагностикою розуміє процес, у ході якого (із використанням діагностичного інструмента або без нього), дотримуючись необхідних наукових критеріїв якості

вчитель стежить за учнями і проводить анкетування, обробляє дані спостережень й опитування і повідомляє одержані результати з метою описання поведінки, пояснення її мотивів чи передбачення поведінки в майбутньому.

В основі педагогічної діагностики лежить положення К. Д.Ушинського про те, що якщо педагогіка бажає виховувати людей у всіх відношеннях, то вона повинна пізнати їх також у всіх відношеннях. Діагностика як диференційоване знання про одиничне імпліцитно (приховано, не проявлено) присутнє у будь-якому педагогічному процесі, починаючи із взаємодії вчителя і учня на уроці і закінчуючи управлінням системою народної освіти.

Функції педагогічної діагностики:

1. Функції зворотної інформації у процесі навчання. Інформація про результативність навчання, експертне оцінювання знань, навичок. За існуючою системою контролю слід розкрити недостатність, неточність і непослідовність одержуваної інформації. Задача діагностики у цій галузі – створення можливостей для прогнозування результатів перевірки саме дитиною.
2. Функції результативності виховання. Діагностика виховання здійснюється на двох рівнях: кінцевого результату – ціннісних відношень, позицій особистості школяра і виховної діяльності її потенційної ефективності.
3. Управлінська функція як компонент контрольної і прогностичної функції органів народної освіти.
4. Функція обслуговування наукових досліджень.

Завдання діагностики:

- виявити оптимальні сукупності безпосередньо фіксованих показників факту педагогічних явищ і процесів, де кожний окремо обраний показник тільки з деякою вірогідністю свідчить про цей стан;
- з'ясувати якості, що сформовані в учасників педагогічного процесу, або динаміку їх формування.

Питання виміру тих чи інших педагогічних явищ – найбільш суттєва складова будь-якого педагогічного дослідження. Практика наукового підходу до вимірювання педагогічних явищ переконливо свідчить про необхідність вибору відповідного «наукового інструментарію». Його складають, перш за все, критерії та показники рівня сформованості предмету, явища, якості або інших складних

педагогічних утворень, що досліджуються.

Перед початком будь-якої дослідної експериментальної роботи, як діагностики, так і перетворення, необхідно виробити *критеріальний апарат* досліджуваного явища. Це означає, що будь-який об'єкт, який вивчається, характеризується з різних боків за типовими для нього ознаками. Кожний критерій включає до себе ряд показників. Ступінь прояву тих чи інших показників обумовлює рівень конкретного критерію. Саме за показниками усіх критеріїв у сукупності можна визначити загальний рівень досліджуваного феномен.

Проблема визначення критеріального апарату дослідження у кожному конкретному випадку є найактуальнішою та важливою. Учені, визначаючи сутність основних ключових понять, категорій, явищ, феноменів, що є предметом дослідження, як правило, зауважують на їх складності та інтегрованості. Найбільш складними справедливо можна назвати ті, що мають відношення до художньо-педагогічного простору. А це, безумовно, актуалізує проблему вибору критеріїв оцінювання. Крім того, у педагогіці існують такі феномени, які дуже важко піддаються вимірюванню. Йдеться про такі з них; світогляд, духовність, духовна культура та інші. Це такі явища, що важко продіагностувати відомими, існуючими перевіреними засобами, вони потребують складної процедури діагностування. Саме до них найбільш важко обирати критеріальний апарат.

Відомо, що *критерій* – це ознака, на основі якої відбувається оцінка педагогічного явища, його визначення або класифікація (О.П.Рудницька). Розробка критеріїв та їх показників у педагогічному дослідженні нерідко складають один з аспектів наукової новизни багатьох досліджень.

На основі аналізу певної кількості науково-педагогічних досліджень, визначене декілька підходів до розробки критеріїв та показників. Найчастіше вибір критеріїв базується на визначеній компонентній структурі досліджуваного феномену і нерідко повністю співпадає з сутністю кожного компонента, а іноді співпадає навіть за назвою.

Наприклад, у дослідженні пропонується компонентна структура художньо-творчої самореалізації, що складається з п'яти функціональних компонентів: емоційно-перцептивний, мотиваційно-вольовий, пізнавально-активний, ціннісно-орієнтаційний, художньо-

діяльнісний. Відповідно до компонентної структури пропонуються і критерії: емоційно-перцептивний, мотиваційно-вольовий, пізнавально-активний, ціннісно-орієнтаційний, художньо-діяльнісний.

Іншу групу досліджень складають ті, в яких критерії відповідають компонентній структурі, але більш повно їх пояснюють, у той же час, кожний критерій відображає функцію того чи іншого компоненту. Тобто можна сказати, що відповідність є, але вона більш конкретизована.

Отже, у залежності від побудованої компонентної структури, її складності, обирається і критеріальний апарат: чим складнішим є досліджуваний феномен, тим більш складною, комплексно-інтегрованою буде і модель критеріального апарату.

Лекція № 6

Тема: Специфіка та особливості проведення педагогічного експерименту

Мета вивчення: ознайомлення студентів з основними етапами наукового дослідження, різновидами експерименту у педагогічному дослідженні.

План

1. Етапи підготовки та проведення педагогічного експерименту.
2. Констатувальний експеримент у педагогічному дослідженні.
3. Формувальний експеримент у педагогічному дослідженні.

Основний зміст

Педагогічну дійсність складають численні різнопланові явища. Щоб пізнати механізм цих явищ, закони їх розвитку та формування, фактори, що їх спричиняють, необхідні відповідні таким складним завданням методи дослідження, які б давали можливість не лише відтворювати ці явища у вигляді певних моделей, але й керувати ними. Таким активним методом дослідження є експеримент та його численні різновиди. У розумінні суті й призначення педагогічного експерименту серед науковців немає єдності.

Основою експерименту є науково поставлений дослід, у якому вивчення явищ відбувається за допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов, що забезпечують появу тих процесів, спостереження яких необхідне для встановлення закономірних зв'язків між явищами.

Саме по собі слово «експеримент» означає дію, спрямовану на створення умов, щоб вивчити певне явище. У науковій мові і в дослідницькій діяльності терміном «експеримент» називають цілий ряд споріднених понять: дослід, цілеспрямоване спостереження, відтворення об'єкта пізнання, організацію особливих умов його здійснення, перевірка прогнозу. У це поняття вкладають наукову постановку дослідів і спостереження досліджуваного явища у спеціально визначених умовах, які дають можливість спостерігати за ним і відтворювати його кожного разу при повторенні цих умов.

Науковий експеримент виступає особливою частиною практичної діяльності вченого, спрямованої на перетворення явищ природи та суспільства, є своєрідною посередницькою ланкою. З одного боку він об'єднує теоретичний апарат науки з об'єктивною реальністю, з іншого боку, експеримент безпосередньо пов'язує вченого з об'єктивними співвідношеннями суспільної практики, в якій експериментатор знаходить критерії істинності своїх уявлень. Експеримент не обмежується пасивним спостереженням, реєстрацією або протоколюванням фактів. Основною функцією наукового експерименту є створення нових зв'язків, співвідношень або відношення досліджуваного об'єкта та його перетворення у певних контрольованих умовах. Суттєвою характеристикою експерименту поряд із створенням спеціальних умов є їх варіація, зміна їх в процесі дослідження. Задача експерименту не зводиться до безпристрасного опису, протоколювання даних, але включає активне дослідження за допомогою змін та перетворень матеріальної дійсності.

Отже, під *педагогічним експериментом* слід розуміти: спеціальне внесення в педагогічний процес принципово важливих змін відповідно до завдання дослідження й гіпотези; таку організацію процесу, яка б давала можливість бачити зв'язки між досліджуваними явищами без порушень його цілісності; глибокий якісний аналіз і якомога точніше кількісне вимірювання як внесених у педагогічний процес змін, так і результатів усього процесу.

Основні *ознаки експерименту*:

1. В експерименті дослідник сам викликає досліджуване явище замість того, щоб чекати, коли воно проявиться.
2. Експеримент може варіювати, змінювати умови ситуації, які створюються для вивчення явища.

3. Ізолюючи окремі фрагменти об'єкта, що вивчається, експеримент дозволяє встановлювати закономірні зв'язки, у яких перебуває об'єкт.

4. Експеримент може змінювати не лише умови в розумінні їх наявності або відсутності, але й кількісні їх зв'язки.

Класифікують експерименти за різними ознаками:

1. За сферою проведення експерименту: фізичні, психологічні, соціальні, педагогічні тощо.

2. За способом формування умов: *природний* експеримент передбачає проведення дослідів у звичних для досліджуваного об'єкта умовах існування (найчастіше знаходить застосування у біологічних, соціальних, психологічних і педагогічних дослідженнях); *лабораторний* експеримент проводять у лабораторних умовах із застосуванням приладів, спеціальних моделюючих пристроїв, інших штучних умов.

3. За метою дослідження експерименти бувають: перетворювальні, констатувальні, контрольні, пошукові. *Перетворювальний* (або *формувальний*) експеримент включає активну зміну структури і функцій об'єкта дослідження відповідно до висунутої гіпотези, формування нових зв'язків і відношень між компонентами об'єкта або між досліджуваним об'єктом та іншими об'єктами. *Констатувальний* експеримент застосовується для перевірки певних припущень. *Контрольний* експеримент зводиться до контролю за результатами зовнішнього впливу на об'єкт дослідження з урахуванням його стану, характеру впливу і ефекту, що очікується. *Пошуковий* експеримент проводиться у тому випадку, коли важко розділити фактори, що впливають на досліджуване явище внаслідок відсутності достатніх попередніх (апріорних) даних.

4. За структурою досліджуваних об'єктів і явищ експерименти є прості і складні.

5. За характером взаємодії засобу експериментального дослідження з об'єктом дослідження експерименти поділяються на звичайні і змодельовані.

6. За типом моделей, що досліджуються експерименти є мислительні і матеріальні.

Сутність педагогічного експерименту можна описати, дотримуючись таких позицій (за П. Лузан, І. Сопівник):

- а) основною ознакою експериментального дослідження є втручання експериментатора в систему об'єктивної реальності, яка існує поза дослідником;
- б) експеримент характеризується плановим введенням відносно ізольованого експериментального фактору, його варіацією та можливістю комбінування з іншими факторами;
- в) у процесі експерименту здійснюється планомірний контроль за всіма існуючими істотними та детермінуючими досліджувані явище факторами;
- г) у результаті експерименту спостерігається ефект зміни незалежних змінних, який повинен бути зафіксований і вимірний найбільш точно; встановлена кореляція ефекту та експериментального фактору (незалежної змінної).

Етапи педагогічного експерименту та їх планування:

І. Підготовчий етап проведення експерименту.

Головним змістом підготовчого етапу є розробка науково-методичних засад експерименту, його методологічного інструментарію. Спочатку обирається галузь педагогіки, в якій збираються проводити дослідження. Після цього необхідно з'ясувати:

1. які нерозв'язані проблеми існують у цій галузі;
2. які з цих проблем вимагають негайного вирішення;
3. яка ланка системи освіти (шкільна, дошкільна педагогіка, спеціальна і т.п.), а також вік піддослідних буде вивчатися;
4. в якому стані знаходиться ланка системи освіти (стосовно якої збираються проводити дослідження) і як висвітлено це питання в літературі;
5. постановка наукової проблеми;
6. вибір теми дослідження;
7. вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження;
8. визначення мети експерименту;
9. мета дослідження визначає бажаний кінцевий результат; досягнення мети передбачає виконання відповідної кількості завдань;
10. методологічна основа дослідження. Методологічна основа – це ті основні теорії, положення, концепції, на яких має будувати свій експеримент дослідник, робити висновки, ґрунтувати гіпотезу;
11. формулювання гіпотези;

12. підбір методів та розробка методики;
13. визначення експериментальної бази дослідження.

II. Дослідницький етап.

1. Констатувальний експеримент.

Констатувальний експеримент – це такий вид педагогічного експерименту, який дозволяє визначити наступне:

- рівень сформованості у досліджуваних якості, ознаки, навичок, що є науковим предметом певного дослідження;
- взаємозв'язок компонентів у цілісній системі – структурі, що досліджується;
- перевірити ефективність пропонованої методики діагностування певного предмету дослідження.

На цьому етапі різними засобами вивчають матеріал, збирають попередні відомості, використовуючи спостереження, анкети, тести, описують умови, які передують виникненню факту, що досліджується. Як правило, в результаті цього етапу дослідник починає орієнтуватись в матеріалі, встановлює необхідні контакти з піддослідним. Експериментатор осмислює гіпотезу та поглиблює уявлення про сутність психологопедагогічних фактів, які мають бути перевірені та підтверджені у подальшому вивченні. Цей етап покликаний виявити стан розвитку психічних якостей, педагогічних явищ, процесів, що спостерігається на початку дослідження. Тобто робиться діагностика або «зріз» досліджуваного явища, емпірична перевірка стану експериментального і контрольного об'єкту до експерименту.

Констатувальний експеримент здійснюється поетапно. На першому етапі констатувального експерименту визначається критеріальний апарат: критерії та показники, які стають мірою оцінювання досліджуваного феномену. Потім до кожного показника обираються методи, які найбільш відповідають обраному показнику. Якщо, наприклад, досліджуються показники пізнавального критерію, то не варто обирати творчі завдання. І навпаки, показники творчо-діяльнісного критерію не можна визначати за допомогою анкетування або навчального тесту.

У констатувальному експерименті найчастіше використовують такі методи, як: опитування, анкетування, педагогічне спостереження, творчі завдання, дидактичні завдання, тести вчителів, інші.

Однак, самі по собі вони покажуть лише тенденції або загальні характеристики досліджуваного явища, якостей, навичок. Щоб отримати науковий результат, слід використати математично-статистичні методи.

Розрахунки проводяться спочатку за критеріями; визначається середня арифметична кожною критерією, а потім середня арифметична за сумою усіх критеріїв. Після того, як були проведені усі розрахунки, визначаються рівні за отриманими результатами.

Найбільш часто використовують високий, достатній, середній та низький рівні. Інколи використовують лише три рівні. Після отримання математичних показників за рівнями дослідник нібито розкодує отримані результати та охарактеризовує їх, вербально орієнтуючись на динаміку проявів показників.

2. Формувальний експеримент

Сутність форму вального експерименту становить перевірка ефективності запропонованої методики, що розробляється дослідником задля підвищення рівня сформованості досліджуваного феномену.

Методика, що пропонується, обов'язково пов'язана з гіпотезою дослідження. Її можуть складати педагогічні умови, педагогічні концептуальні принципи, окремі методи, серія завдань тощо.

Перед початком форму вального експерименту слід сформувати групи. У форму вальному експерименті задіяними можуть бути не менше двох груп: одна група – експериментальна, та, в якій застосовується методика; друга група – контрольна, в ній робота проводиться за загальною методикою. Слід дотримуватися наступних вимог щодо розподілу досліджуваних по групах:

- кількість досліджуваних у групах має бути однаковою;
- якість досліджуваних за рівнями по результатах констатувального експерименту має бути приблизно однаковою.

Особливістю цього етапу є активне формування явища, що вивчається в процесі спеціально організованого експериментального навчально-виховного процесу. На цьому етапі в повній мірі розгортається реалізація методики, яка в свою чергу розпадається на ряд послідовних ланок – експериментальних серій. Під час здійснення експериментальних серій запроваджуються нові засоби, які сприяють залученню респондента у формувальну діяльність. Розгортається вся система впливу на респондента,

постійно фіксуються всі зміни в його поведінці. Під час формувальних впливів методика може модифікуватися або доповнюватися новими експериментальними серіями. Корисно фіксувати будь-які зауваження стосовно змін в поведінці досліджуваних, їх розвитку, емоційних реакціях, ставлення до експериментальних впливів, виявляти недоліки та труднощі в організації педагогічного процесу. Це дозволить зробити практичні рекомендації на базі дослідження більш цінними.

Під час проведення формувального експерименту до дослідника висуваються певні вимоги. Він повинен:

- гарно усвідомлювати теоретичні уявлення про явище, яке вивчає, та мати добре розроблений набір параметрів для вивчення явища;
- якомога повніше враховувати та фіксувати вплив різноманітних факторів, які сприяють розвитку явища;
- чітко планувати роботу щодо проведення експерименту.

3. Контрольний експеримент.

Під час експерименту відбувається порівняння рівня розвитку респондентів контрольної групи, з експериментальною (де проводився формувальний експеримент). Метою порівняння є виявлення результатів формувального впливу. Особливу увагу необхідно звернути на те, щоб респонденти в контрольній та експериментальній групах були в рівних умовах – такого ж віку, виховувались в подібному середовищі тощо. Крім того, кількість зібраного матеріалу повинна бути достатньою для подальшої статистичної обробки.

IV. Статистична обробка даних дослідження.

Статистичні методи дають можливість довести, що отримано дійсно не випадкові результати і підтвердити існування виявлених залежностей

V. Якісний аналіз одержаних результатів. Одержані дані вводяться в загальну теоретичну систему. У процесі теоретичної обробки конкретизується експериментальний фактор, формулюються загальні висновки.

VI. Оформлення звіту.

Від правильності та чіткості викладу плану, самого перебігу експерименту, способу доведення, форми репрезентації одержаних залежностей великою мірою залежить можливість повторення експерименту.

Лекція № 7

Тема: Академічна доброчесність

Мета: ознайомлення студентів з науковими принципами наукового співтовариства, нормами наукової етики та академічної доброчесності, їх порушеннями, нормами наукової етики під час підготовки публікацій.

План

1. Сутність академічної доброчесності.
2. Принципи і норми професійної етики та академічної доброчесності
3. Академічна доброчесність в законодавстві.
4. Порушення академічної доброчесності.
5. Академічна відповідальність та її види.

Основний зміст

Одним з основних завдань Закону України про освіту (прийняття від 05.09.2017; набрання чинності 28.09.2017) є удосконалення правових механізмів реалізації конституційного права громадян на рівний доступ до якісної освіти на всіх рівнях; створення умов для освіти особи упродовж життя (запровадження таких видів освіти як формальної, неформальної та інформальної); удосконалення нормативно-правової бази освіти, у тому числі розроблення новітніх програм, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів, тощо.

Академічній доброчесності присвячена Стаття 42. Закону про освіту.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками *передбачає*:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливим освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Принципи і норми професійної етики та академічної доброчесності, якими мають керуватися члени університетської громади спрямовані на:

- принцип законності та верховенства права: у своїй діяльності члени університетської громади мають суворо дотримуватися законодавства, стимулювати до цього інших;
- принцип чесності та порядності: у навчальній та викладацькій діяльності, наукових дослідженнях, практичній роботі тощо представники університетської громади зобов'язані діяти чесно, бути відвертими, свідомо не висувати неправдивих тверджень;
- принцип справедливості та толерантності: у взаємовідносинах між членами університетської громади важливим є неупереджене ставлення одне до одного, правильне й об'єктивне оцінювання результатів навчальної, дослідницької та трудової діяльності;
- принцип поваги та взаємної довіри: атмосфера довіри заохочує вільний обмін ідеями та інформацією в університетському середовищі, сприяє співпраці та вільному проду-

куванню нових ідей, позбавляє остраху, що результати діяльності може бути вкрадено, кар'єру спалюжено, а репутацію підірвано;

- принцип компетентності й професіоналізму: студенти та працівники Університету зобов'язані підтримувати найвищий рівень компетентності у роботі та навчанні. Імперативом є постійне підвищення ними свого освітнього і наукового рівня як форми здійснення принципу «від освіти на все життя – до освіти протягом усього життя»;
- принцип персональної відповідальності: студенти та працівники Університету мають брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, виконувати взяті на себе зобов'язання;
- принцип партнерства і взаємодопомоги: метою підвищення якості навчальних та дослідницьких результатів представники університетської громади орієнтуються на суб'єкт-суб'єктну або партнерську взаємодію; повага в університетському середовищі має бути взаємною, виявлятися як до інших, так і до себе, варто поважати й цінувати різноманітні думки та ідеї;
- принцип відкритості і прозорості: щоб уникнути зловживань посадовим становищем виборними чи призначеними представниками університетської громади, необхідно, щоб усі процедури, які стосуються освітньої, науково-дослідницької, господарської та фінансової діяльності, були прозорими і нескладними.

Політика, стандарти і процедури дотримання академічної доброчесності в університеті регулюються нормативно-правовою базою: Закон України від 05.06.2017 року № 2145-VIII «Про вищу освіту» (стаття 42); Закон України від 05.12.2012 року № 3792-12 «Про авторське право і суміжні права»; Цивільний Кодекс України; Статут Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

З метою виявлення і запобігання та недопущення випадків академічної недоброчесності, здійснення контролю та самостійного виконання кваліфікаційних робіт затверджено Положення про кваліфікаційну роботу у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка (наказ від 27 листопада 2023 року). У пункті 8. «Запобігання випадків академічної недоброчесності» у

відповідності до діючого законодавства України сформульовано процедуру та порядок перевірки кваліфікаційної роботи на плагіат.

Питання академічної доброчесності включені в план роботи Вченої ради навчально-наукового інституту педагогіки і психології.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- *академічний плагіат* – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- *самоплагіат* – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів, як нових наукових результатів;
- *фабрикація* – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- *фальсифікація* – свідомо зміна чи модефікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- *списування* – використання письмових робіт із зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- *обман* – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- *хабарництво* – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.
- *необ'єктивне оцінювання* – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;

- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності.

Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням вимог цього Закону та спеціальних законів.

Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права:

- ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження;
- особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності;
- знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності;
- оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду.

Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами.

За дії (бездіяльність), що цим Законом визнані порушенням академічної доброчесності, особа може бути притягнута до інших видів відповідальності з підстав та в порядку, визначених законом.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

з дисципліни: ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Практичне (семінарське) заняття № 1

Тема: Наука як форма суспільної свідомості

Мета вивчення: Закріплення розуміння студентами сутності наукового пізнання, його рівнів; перевірка знань з питань: функцій науки, форм наукового знання; сутності наукового дослідження; наукових шкіл.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Сутність науки та особливості наукового пізнання.
2. Відмінності наукового та буденного пізнання. Рівні пізнання.
3. Функції науки. Форми наукового знання.
4. Наукове дослідження – як особлива форма наукового пізнання. Види наукових досліджень.
5. Наукові школи. Наукові революції.

Хід практичної роботи

Завдання 1. Обговорення основних теоретичних положень (доповідь по кожному питанню: усна доповідь до 5 хвилин або презентація з доповіддю – до 10-12 слайдів). Зазначити використані джерела.

Завдання 2. Дати короткі відповіді на наступні питання:

1. Вкажіть об'єкт та предмет пізнання: «Під час заняття викладач демонструє студентам дидактичний фільм про сучасні освітні проблеми в Україні».
2. Наведіть приклад пізнання істини на 4 рівнях (почуттєвому, раціональному, емпіричному, теоретичному).

Завдання 3. Підготуйте презентацію на тему: «Наукові революції та зрушення у розвитку науки».

Завдання 4. На основі Інтернет-ресурсів та періодичних видань складіть бібліографію до теми: «Наука як форма суспільної свідомості».

Практичне (семінарське) заняття № 2

Тема: Сутність та особливості педагогічного дослідження

Мета вивчення: поглиблення знань студентів щодо однієї з актуальних проблем науково-педагогічного дослідження – сутнісними характеристиками педагогічних явищ та процесів; класифікацією досліджень у педагогіці; визначення наукового апарату дослідження та ключових понять у педагогіці.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Сутність науково-педагогічного дослідження.
2. Класифікація досліджень у педагогіці
3. Поняття методології. Підходи у вивченні педагогічних явищ.
4. Принципи науково-педагогічного дослідження.
5. Визначення ключових понять у педагогіці.

Хід практичної роботи

Завдання 1. Обговорення основних теоретичних положень (доповідь по кожному питанню: усна доповідь до 5 хвилин або презентація з доповіддю – до 10-12 слайдів). Зазначити використані джерела.

Завдання 2. Дати короткі відповіді на наступні питання:

1. З якою метою проводиться педагогічне дослідження?
2. Назвіть різновиди педагогічного дослідження, розкрийте сутність кожного.
3. Що може бути об'єктом, предметом, метою, завданням та методами педагогічного дослідження у галузі початкової освіти?
4. Розкрити логіку формулювання визначень ключових понять дослідження.
5. Вкажіть характерні ознаки прикладного та фундаментального педагогічного дослідження.

Завдання 3. Визначити науковий апарат дослідження у відповідності до зазначеної проблеми у власній магістерській роботі.

Завдання 4. Доведіть необхідність таких принципів науково-педагогічного дослідження: конкретності істини, суперечності, заперечення, розвитку, причинності, системності.

Практичне (семінарське) заняття № 3

Тема: Сутність, види та завдання педагогічного моніторингу.

Мета вивчення: закріплення знань студентів щодо основного дефініційного апарату освітнього моніторингу, сутнісних його характеристик, функціонального призначення та основних видів.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Визначення поняття моніторингу. Педагогічний моніторинг.
2. Функції педагогічного моніторингу та його задачі.
3. Класифікації освітнього моніторингу

Хід практичної роботи

Завдання 1. Обговорення основних теоретичних положень (доповідь по кожному питанню: усна доповідь до 5 хвилин або презентація з доповіддю – до 10-12 слайдів). Зазначити використані джерела.

Завдання 2. Сформулюйте 3–5 проблемних запитань до теми «Координація якості освіти в контексті сучасного суспільства».

Завдання 3. На основі Інтернет-ресурсів та періодичних видань складіть бібліографію до теми: «Технології педагогічних досліджень та моніторингу у початковій освіті».

Завдання 4. Сформулюйте, як Ви розумієте поняття «діагностичний моніторинг».

Практичне (семінарське) заняття № 4

Тема: Методи педагогічного дослідження

Мета вивчення: закріплення знань студентів щодо характеристики та спрямованості теоретичних та емпіричних методів дослідження; вправління у використанні опитувальних методів дослідження, демонстрування вміння проводити інтерв'ю, анкетування, організувати бесіду

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Метод дослідження як спосіб розв'язання конкретної наукової задачі.
2. Класифікація методів науково-педагогічного дослідження.
3. Види та характеристика теоретичних методів дослідження:
 - а) Спрямованість теоретичних методів дослідження.

- б) Характеристика методу порівняльно-історичного аналізу.
- в) Характеристика методів аналізу і синтезу.
- г) Характеристика методів індукції і дедукції.
- д) Характеристика методів абстрагування і моделювання.
- е) Характеристика методів формалізації та ідеалізації.
- ж) Вирішення практичних педагогічних завдань за допомогою теоретичних методів дослідження.

4. Види та характеристика емпіричних методів дослідження:

- а) Вимоги до структури та питань анкети. Організація проведення анкетування.
- б) Основні емпіричні методи дослідження у педагогіці: бесіда, інтерв'ю, експертна оцінка, узагальнення незалежних характеристик, вивчення документації.
- в) Педагогічне спостереження.

Хід практичної роботи

Завдання 1. Обговорення основних теоретичних положень (доповідь по кожному питанню: усна доповідь до 5 хвилин або презентація з доповіддю – до 10-12 слайдів). Зазначити використані джерела.

Завдання 2. На основі опрацювання лекційного матеріалу, основної та додаткової літератури, здійснити порівняльну характеристику існуючих класифікацій методів наукового дослідження за схемою: автор класифікації, принцип, покладений в основу класифікації, перелік методів за визначеними групами, коротка класифікації груп.

Завдання 3. На практичному занятті студенти за допомогою теоретичних методів наукового дослідження показують можливості вирішення ряду педагогічних завдань та ситуацій, підібраних ними самостійно у період підготовки до практичного заняття та запропонованих викладачем, порівнюють та аналізують різні варіанти, визначають ефективність досягнутого результату.

Завдання 4. Відповідно до тематики своєї магістерської роботи визначити теоретичні та емпіричні методи, які будуть використані у процесі дослідження.

Завдання 5. Розробити анкету з проблеми дослідження.

Підготувати питання до проведення бесіди, інтерв'ю.

Завдання 6. Обґрунтуйте ефективність використання у науково-педагогічному дослідженні методів рейтингу, незалежних характеристик, експертної оцінки.

Практичне (семінарське) заняття № 5

Тема: Моніторинг та діагностика у педагогічних дослідженнях

Мета вивчення: закріплення знань студентів щодо моніторингу як технології дослідження, визначення основних його етапів; порівняння сутнісних характеристик термінів «моніторинг» та «діагностика»; з'ясування особливостей створення критеріального апарату дослідження.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Педагогічний моніторинг як технологія дослідження.
2. Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення.
3. Вибір відповідного «наукового інструментарію». Сутність та методика розробки критеріального апарату дослідження.

Хід практичної роботи

Завдання 1. Обговорення основних теоретичних положень (доповідь по кожному питанню: усна доповідь до 5 хвилин або презентація з доповіддю – до 10-12 слайдів). Зазначити використані джерела.

Завдання 2. Відповідно до тематики своєї магістерської роботи визначити вид педагогічного експерименту, за допомогою якого можна досягти вирішення поставлених завдань дослідження.

Завдання 3. Проаналізувати приклади магістерських робіт і визначити види експериментів, які застосовували дослідники.

Завдання 4. Визначте критерії та показники за якими, на Вашу думку, можна діагностувати рівень сформованості у студентів навичок наукової роботи.

Практичне (семінарське) заняття № 6

Тема: Специфіка проведення педагогічного експерименту

Мета вивчення: закріплення знань щодо основних етапів наукового дослідження; різновидів експерименту у педагогічному дослідженні.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Сутність підготовчого етапу наукового дослідження.
2. Педагогічна діагностика: сутність, функції, організація проведення.

3. Педагогічний експеримент як основний етап педагогічного дослідження. Різновиди експерименту у педагогічному дослідженні.
4. Констатувальний експеримент у педагогічному дослідженні.
5. Формувальний експеримент у педагогічному дослідженні.
6. Роль контрольних зрізів у науковому експерименті. Поняття «контрольна група».

Хід практичної роботи

Завдання 1. Обговорення основних теоретичних положень (доповідь по кожному питанню: усна доповідь до 5 хвилин або презентація з доповіддю – до 10-12 слайдів). Зазначити використані джерела.

Завдання 2. Відповідно до тематики своєї магістерської роботи визначити вид педагогічного експерименту, за допомогою якого можна досягти вирішення поставлених завдань дослідження.

Завдання 3. Проаналізувати приклади магістерських робіт і визначити види експериментів, які застосовували дослідники.

Завдання 4. Визначте критерії та показники за якими, на Вашу думку, можна діагностувати рівень сформованості у студентів навичок наукової роботи.

Завдання 5. Підібрати літературні джерела для вивчення теми «Експеримент у педагогічних дослідженнях», скласти бібліографічний опис за алфавітним принципом із використанням розширеного бібліографічного опису.

Практичне (семінарське) заняття № 7

Тема: Академічна доброчесність

Мета вивчення: закріплення розуміння студентами наукових принципів наукового співтовариства, норм наукової етики, академічної доброчесності, їх порушень, норм наукової етики під час підготовки публікацій.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Сутність академічної доброчесності. Етика науковця.
2. Принципи і норми професійної етики та академічної доброчесності
3. Академічна доброчесність в законодавстві.
4. Порушення академічної доброчесності. Академічна відповідальність та її види.

Хід практичної роботи

Завдання 1. Обговорення основних теоретичних положень (доповідь по кожному питанню: усна доповідь до 5 хвилин або презентація з доповіддю – до 10-12 слайдів). Зазначити використані джерела.

Завдання 2. Дайте коротку письмову відповідь на запитання:

1. Яку небезпечність являє у собі порушення наукової етики для наукового співтовариства та суспільства у цілому?
2. Як відповідно етичним нормам розподіляються у списку автори публікації?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Сформулюйте тематику можливого фундаментального та прикладного дослідження у педагогіці
2. Здійсніть аналіз педагогічних проблем, які розробляються в Україні в останнє десятиліття.
3. Визначте 10 суперечностей, які на Вашу думку існують у сучасній початковій освіті.
4. На основі опрацювання лекційного матеріалу, основної та додаткової літератури, здійснити порівняльну характеристику існуючих класифікацій методів наукового дослідження за схемою: автор класифікації, принцип, покладений в основу класифікації, перелік методів за визначеними групами, коротка класифікації груп. До якої класифікації методів дослідження схиляєтеся Ви? Чому?
5. Проаналізувати приклад магістерської роботи і обґрунтувати вибір автором теоретичних та емпіричних методів дослідження.
6. Проілюструйте гіпотетичними прикладами роботу методологічних підходів.
7. Зробіть порівняльну характеристику термінів «моніторинг» та «діагностика».
8. Відповідно до тематики своєї магістерської роботи визначити теоретичні та емпіричні методи, які будуть використані у процесі дослідження.
9. Назвіть основні методи, які можна застосовувати у процесі розробки технології педагогічного моніторингу.
10. Дайте коротку письмову відповідь на запитання:
 - а) Які Ви знаєте порушення наукової етики та академічної доброчесності?
 - б) Яку інформацію необхідно розміщувати у розділі «Вдячність»?

**ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ
ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗАЛИШКОВИХ ЗНАНЬ
з дисципліни «ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МОНІТОРИНГУ
В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ»**

1. Наукове дослідження - це _____
2. До головних ознак наукової школи відносять:
 - а) матеріально-технічне забезпечення наукової лабораторії;
 - б) використання наукових методів дослідження;
 - в) оригінальність методик дослідження;
 - г) значущість одержаних результатів
3. Основними формами наукового знання є:
 - а) принципи та аксіоми;
 - б) дилеми та суперечності;
 - в) закони і закономірності;
 - г) гіпотези та правила
4. Залежно від _____ педагогічні дослідження поділяють на фундаментальні і прикладні
5. Сфера людської діяльності, основною метою якої є вироблення й використання об'єктивних знань про дійсність:
 - а) пізнання;
 - б) діяльність;
 - в) наука;
 - г) практика.
6. Об'єднання науковців певного наукового напрямку, в яких спільні ідеї, погляди, підходи до розв'язання певної проблеми дослідження:
 - а) колектив науково-педагогічних працівників кафедри;
 - б) академія наук;
 - в) наукова школа;
 - г) Вища атестаційна комісія
7. Процес цілеспрямованого активного відображення об'єктивного світу у свідомості людей:
 - а) пізнання;
 - б) уява;
 - в) наука;
 - г) пам'ять

8. До наукових досліджень ставляться такі вимоги:

- а) актуальність проблеми;*
- б) правильність конкретного визначення стратегії дослідження, його мети, завдань і предмета;*
- в) організація і етапи проведення дослідження;*
- г) доступність висновків і рекомендацій для використання їх в практичній діяльності.*

9. Референт це:

- а) особа, яка представляє офіційно інтереси науковця;*
- б) особа, яка складає реферат;*
- в) особа, яка є прес-секретарем Академії Наук;*
- г) особа, яка рецензує наукову роботу.*

10. Доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел – це _____

11. Вид публікації, у якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора:

- а) тези;*
- б) реферат;*
- в) наукова стаття;*
- г) магістерська робота.*

12. Тези – це _____

13. Вкажіть орієнтовний обсяг сторінок для зазначених видів робіт:

<i>а) 2-3 с.</i>	1. наукова стаття
<i>б) 8-12с.</i>	2. реферат
<i>в) 10-15с.</i>	3. магістерська робота
<i>г) 80-100с.</i>	4. тези конференції

14. Урахування в процесі дослідження сукупності факторів, які позначаються на функціонуванні об'єкта дослідження це підхід

- а) системний;*
- б) цілісний;*
- в) структурний;*
- г) комплексний*

15. Методи наукового дослідження поділяються на:

- а) основні і допоміжні;*
- б) емпіричні та теоретичні;*
- в) прикладні та фундаментальні.*

16. Уявна або матеріально реалізована система, котра, відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замістити його так, що вона сама стає джерелом інформації про об'єкт пізнання – це:

- а) еталон;*
- б) модель;*
- в) зразок;*
- г) проект.*

17. Вкажіть визначення наведених методів теоретичного дослідження:

- 1) Абстрагування*
- 2) Моделювання*
- 3) Аналіз*
- 4) Індукція*

- а) умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас у цілому;*
- б) непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання, який ґрунтується на застосування моделі як засобу дослідження;*
- в) уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків і відношень між ними та виділення декількох досліджуваних сторін;*
- г) метод пізнання, який дозволяє розкласти предмети дослідження на складові частини.*

18. За тривалістю дослідження спостереження розподіляють на:

- а) ситуативне, періодичне та лонгitudне;*
- б) стандартизоване, нестандартизоване;*
- в) зовнішнє, внутрішнє;*
- г) систематичне, несистематичне.*

19. Виділіть з наведеного списку відповідні методи:

- 1) методи емпіричного дослідження*
- 2) методи теоретичного дослідження*
 - А. абстрагування*
 - Б. експеримент*
 - В. синтез*
 - Г. індукція*
 - Ґ. порівняння*
 - Д. моделювання*

- Е. ідеалізація
- Є. формалізація
- Ж. дедукція
- З. аналіз
- К. вимірювання
- Л. Опитування

20. Система фіксації і реєстрації об'єктивних властивостей і зразків об'єкта, що вивчається і знаходиться у природних умовах або в умовах наукового експерименту – це:

- а) науковий експеримент;*
- б) науковий аналіз;*
- в) наукове спостереження;*
- г) наукове узагальнення.*

21. Об'єкт наукового дослідження це _____

22. Мета наукового дослідження це _____

23. Наведіть приклад системи у педагогіці.

24. Закінчить фразу: Застосування системного підходу до наукового дослідження передбачає _____

25. У чому полягають зазначені принципи науково дослідження:

- а) Історизму*
- б) суперечності*
- в) системності*
- г) причинності*

1. будь-який процес чи явище являють собою єдність внутрішніх взаємодіючих протилежних сторін і тенденцій у розвитку

2. констатація довільного стану речей має свою причину і наслідок

3. дозволяє реалізувати функцію добору і нагромадження досвіду оптимальних рішень навчально-виховних завдань

4. об'єктивна дійсність вивчається з точки зору існуючого в оточуючому світі взаємозв'язку предметів і явищ

26. Мета дослідження конкретизується у ряді його _____

27. При виборі теми дослідження необхідно керуватися: актуальністю, ..._____

28. Гіпотеза дослідження – це _____

29. Вкажіть визначення наведених методів теоретичного дослідження.

- 1) Синтез
- 2) Ідеалізація
- 3) Екстраполяція
- 4) Дедуція

- а) розумова дія, пов'язана з утворенням понять про об'єкти, яких немає в дійсності і не можна відтворити в досліді;
- б) розповсюдження яких-небудь закономірностей або тенденцій досліджуваного об'єкта, які спостерігаються на певному часовому інтервалі, на інший часовий інтервал;
- в) метод пізнання, який дає можливість об'єднувати окремі частини чи сторони об'єкта в єдине ціле;
- г) умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини.

30. З перерахованих нижче оберіть методи усного опитування:

- а) анкетування;
- б) інтерв'ю;
- в) бесіда;
- г) спостереження.

31. Чи правильно, що констатувальний експеримент передбачає активний, цілеспрямований вплив на досліджуваних для того, щоб розвинути у них певні якості, властивості і т.п.

- а) так;
- б) ні.

32. Чи правильно, що формувальний експеримент передбачає виявлення основних особливостей чи рівнів розвитку якостей особистості.

- а) так;
- б) ні.

33. Інтерв'ю – це ... _____

34. Наведіть відомі види анкетних запитань (за формою)

35. Об'єктами моніторингу є: система освіти, ... _____

36. Процедура проведення опитування у письмовій формі з допомогою попередньо підготовлених бланків – це

37. «Паспортичка» - це _____
38. Поняття «наука» включає як діяльність по здобуттю нового знання, так і...
39. Метод пізнання об'єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучних мов (наприклад, мовою математики, фізики, хімії, програмування тощо) - це:
- а) ідеалізація;
 - б) екстраполяція;
 - в) моделювання;
 - г) формалізація.
40. Метод вивчення об'єкта, коли дослідник активно і цілеспрямовано впливає на нього шляхом створення штучних умов чи застосування звичайних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей - це:
- а) експеримент;
 - б) спостереження;
 - в) опитування;
 - г) тестування.
41. Стандартизоване вимірювання індивідуальних відмінностей, властивостей, явищ - це:
- а) анкетування;
 - б) інтерв'ю;
 - в) бесіда;
 - г) тестування.
42. Методами, які забезпечують можливість безпосереднього пізнання педагогічної дійсності, називаються:
- а) теоретичні методи дослідження;
 - б) емпіричні методи дослідження;
 - в) прогностичні методи дослідження;
 - г) педагогічні методи дослідження.
43. Практика навчання, виховання і освіти, тобто організований цілеспрямований педагогічний процес і його результати - це:
- а) масовий педагогічний досвід;
 - б) педагогічний досвід;
 - в) новаторство;
 - г) передовий педагогічний досвід.

44. Продовжіть перелік історико-педагогічних джерел:

- а) нормативні матеріали;*
- б) ...;*
- в) ...;*
- г) ...*

45. Емпіричними методами дослідження є : ... _____

46. Під час складання запитань необхідно уникати:

- а) двозначності запитань;*
- б) ... ;*
- в) ... ;*
- г) ...*

47. Розташуйте у правильній послідовності етапи проведення педагогічного експерименту:

- а) констатувальний етап;*
- б) формувальний етап (експериментальна операція);*
- в) планування;*
- г) якісний і кількісний аналіз одержаних даних;*
- д) оформлення звіту;*
- е) контрольний етап.*

48. Педагогічний експеримент – це ... _____

49. Логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності – це:

- а) ідеалізація;*
- б) узагальнення;*
- в) моделювання;*
- г) формалізація.*

50. Яку з функцій педагогічного моніторингу називають діагностичною:

- а) створює вірогідний масив інформації щодо якості освіти;*
- б) виявляє стратегію і тактику розвитку освіти в навчальних закладах;*
- в) впливає на мету, зміст та методи управлінської діяльності;*
- г) вибудовує цілісність процесу навчання, виховання та розвитку учнів;*

СЛОВНИК НАУКОВИХ ТЕРМІНІВ

Абстрагування – метод, який дає змогу переходити від конкретних питань до загальних понять і законів розвитку. Зміст цього методу полягає в суттєвому відволіканні від несуттєвих властивостей, зв'язків, відносин, предметів та в одночасному виділенні, фіксуванні певних сторін цих предметів, які цікавлять дослідника.

Авторський моніторинг (автомоніторинг) – внутрішнє, індивідуальне самодослідження викладачем чи студентом особистісних та професійних якостей з метою самокорекції, саморозвитку слабких і сильних сторін власної особистості.

Академічна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Актуальність проблеми дослідження – теоретичне обґрунтування та доведення того, що досліджувана проблема є сучасною, важливою, необхідною задля певного наукового осмислення та практичного втілення.

Аналіз – метод дослідження, що полягає в уявному або практичному розчленуванні цілого на складові частини, кожна з яких аналізується окремо у межах єдиного цілого.

Аналогія – метод наукового дослідження; завдяки якому досягається пізнання одних предметів і явищ на основі їх подібності з іншими.

Анкетування – різновид групи методів опитування, що відноситься до письмових видів опитування, спрямований на визначення рівня знань, ставлень, оцінок тощо, що включає спеціально розроблені питання (відкриті або закриті) та пропонувані варіанти відповідей, які підлягають математичній обробці.

Бесіда – метод опитування, що має вільний, співрозмовний характер між респондентом та дослідником, це тематично спрямований діалог.

Валідність (гр. validos – дійсний, придатний, справжній) – критерій якості педагогічного моніторингу, технологій відстеження результативності діяльності освітньої системи; чим більше валідні ці технології, тим надійніше вивчається та вимірюється дана якість; критерій якості тесту, який визначає його придатність для вимірювання того, що він повинен виміряти згідно з задумом.

Вибірка – група людей, на якій проводиться дослідження.

Вимірювання – процедура виставлення чисел (зазвичай вони називаються балами) за певні характеристики особи у такий спосіб, щоб числа відображали ступінь, до якого особа володіє цими характеристиками.

Висновки – умовивід, узагальнення аналітичної або експериментальної роботи. Висновки завершують дослідження, показують його основні результати як на рівні теоретичних узагальнень, так і емпіричної роботи.

Гіпотеза – обґрунтоване припущення про можливий спосіб, механізм розв'язання визначеної проблеми. У педагогіці в якості гіпотези можуть виступати пропоновані засоби методичного характеру, що сприяють уникненню визначених проблем.

Гістограма – кількість співвідношення досліджуваних показників, що визначені і представлені у вигляді прямокутників, площі яких пропорційні; гістограма є графічним зображенням залежності частоти збігу елементів вибірки від відповідного інтервалу угруповання.

Дедукція – метод теоретичного дослідження, що базується на існуючих теоретичних наукових концепціях, має вірогідний характер, оскільки основою дедуктивного методу виступають положення і постулати, які в конкретному догслідженні сприймаються аксіоматично і не потребують експериментального підтвердження; дедуктивний шлях, таким чином, має напрям мисленнєвих операцій від узагальненого до конкретного.

Дефініція – коротке логічне визначення змісту якого-небудь поняття.

Дослідницькі завдання – перелік послідовності робіт, виконання яких дає можливість досягти поставленої мети; програма дослідницьких процесів, що відображають логіку наукового пошуку.

Експеримент – метод емпіричного дослідження, що базується на активному та цілеспрямованому втручанні суб'єкта у процес наукового пізнання явищ та предметів реальної дійсності шляхом створення контрольованих та керованих умов, що дозволяють виділяти визначені якості, зв'язки в об'єкті, що досліджується, та багатократно їх відтворювати.

Емпіричні методи – методи наукового пізнання, що безпосередньо застосовуються під час дослідження педагогічної реальності з метою отримання основного, базового наукового матеріалу для подальшої роботи у напрямку поліпшення педагогічного явища, що досліджується.

Ідеалізація – конструювання подумки об'єктів, яких немає в дійсності або які практично нездійсненні; мета ідеалізації - позбавити реальні об'єкти деяких притаманних їм властивостей і наділити (подумки) ці об'єкти певними нереальними і гіпотетичними властивостями.

Індукція – метод наукового пізнання, що з'ясовує причинонаслідкові зв'язки між педагогічними явищами, має імовірний

характер, оскільки базується на припущенні про існування певної закономірності, котру слід перевірити експериментально; цей метод веде шлях пошуку від конкретного (емпірично-експериментального) до узагальненого (теоретичних концепцій, положень закономірностей тощо).

Інтерв'ю – метод наукового пізнання, що здійснюється шляхом вибіркової співбесіди за визначеною тематикою та спеціально розробленими запитаннями, не втручаючись у процес відповіді та не даючи власних коментарів; термін прийшов із соціології; той, хто його здійснює називається інтерв'юером.

Конкретизація – метод дослідження предметів у всій їх різноманітності, у якісній багатогранності реального існування на відміну від абстрактного вивчення предметів.

Контент-аналіз – стандартизований аналіз змісту інформації, що міститься у текстах (аналіз за певними стандартними критеріями).

Констатувальний експеримент – експериментальний процес наукового пізнання, що ставить за мету вивчення педагогічного явища в умовах його реального існування; констатувальний експеримент не змінює властивостей і якостей педагогічного явища, а лише констатує його властивості та стан сформованості.

Критерій – пер. з грец. мови – засіб переконання, мірило – ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, мірило оцінки.

Лонгітюдний моніторинг – систематичне вивчення одних і тих самих респондентів, об'єктів дослідження протягом довгого часу.

Математично-статистичні методи – методи вимірювання – пізнання співвідношень педагогічних явищ за допомогою чисел; в педагогічних дослідженнях – це методи, в основі яких покладено процедуру шкалювання, а саме: переведення встановленого співвідношення явищ у числовий низхідний або висхідний ряд.

Мета – свідоме передбачення кінцевого результату, на досягнення якого спрямована діяльність.

Мета освітнього моніторингу – спрямування розвитку освітньої системи на бажаний результат.

Метод (пер. з грец. мови – шлях до чого-небудь) – у найбільш загальному випадку означає спосіб досягнення мети, певним чином впорядкована діяльність; прийом, спосіб чи образ дії, спрямованої на досягнення певної мети.

Методологія науки – сукупність теорій, концепцій, методів пізнання на основі яких, здійснюється процес дослідження.

Моделювання – метод наукового пізнання, що ґрунтується на заміні предмета або явища, що досліджуються, на їх аналог - модель, що містить істотні риси оригіналу.

Моніторинг – стандартизоване спостереження за певним об'єктом або процесом, оцінка та прогнозування його подальшого стану. Об'єкт моніторингу якості студентської освіти – явище, предмет, особа, на які спрямована певна діяльність, увага тощо.

Наука – система дослідницької діяльності, спрямована на виробництво нових знань про природу, суспільство і мислення.

Науковий апарат дослідження – сукупність основних атрибутів дослідження, на які опирається автор і які конкретизують стратегію наукового пошуку: це мета, об'єкт, предмет, завдання, методи дослідження та його основні ключові категорії.

Наукові підходи – визначені аспекти певних наукових теорій з точки зору яких здійснюється дослідження.

Наукові революції – радикальні якісні зрушення в розвитку науки.

Наукові факти – теоретичне поняття, одиниця вірогідного знання про педагогічні явища, перевірені та доведені засобами наукового дослідження.

Об'єктами моніторингу якості студентської освіти найчастіше виступають зміст освіти; рівень і якість сформованості знань, умінь і навичок студентів (або, як прийнято називати, рівень навчальних досягнень); результати навчально-виховного процесу; засоби, що використовуються для досягнення освітніх цілей; різноманітні аспекти діяльності університету; динаміка змін в освітній системі тощо.

Об'єкт пізнання – це частина об'єктивної реальності, яка на даному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини. Об'єктом дослідження – це те, на що спрямовується процес пізнання. Об'єктом дослідження має виступати те, що досліджується.

Опитування – метод збору первинної вербальної інформації, заснований на безпосередній (інтерв'ю) або опосередкованій (анкета) соціально-психологічній взаємодії між дослідником і опитуваним (респондентом).

Педагогічний досвід – це практика навчання, виховання і освіти, тобто організований цілеспрямований педагогічний процес і його результати.

Педагогічний моніторинг – система збору, обробки, збереження і розповсюдження інформації про освітню систему на рівні викладача (про рівень розвитку особистості, її просування в системі ключових компетентностей, рівень навчальних досягнень студентів, визначення можливостей людини з метою проєктування її подальшого розвитку) та на рівні адміністрації (це система внутрішньофакультетського керівництва та контролю).

Передовий педагогічний досвід – 1) у широкому значенні – висока майстерність педагога, тобто така практика, яка дає

високий стійкий педагогічний результат; 2) у вузькому значенні – така практика, яка містить у собі елементи творчого пошуку, новизни, оригінальності, що називається інноваторством.

Пізнання – процес цілеспрямованого активного відображення світу у свідомості людей, зумовлений суспільно-історичною практикою людства.

Порівняння – один із найбільш поширених методів пізнання, який дозволяє встановити подібність та розбіжність предметів та явищ. У результаті порівняння виявляється те загальне, що притаманне ряду об'єктів. Різновидом порівняння є аналогія.

Предмет дослідження – найбільш значущі з практичної і теоретичної точки зору властивості, особливості об'єкта, які підлягають безпосередньому вивченню. Предмет пізнання – це структурні елементи чи відношення між ними, а також властивості об'єкта, що досліджуються з певною метою в даних умовах. Решта сторін чи особливостей залишаються наче поза полем зору дослідника. Предмет дослідження – поняття вужче, ніж об'єкт; він є частиною об'єкта.

Ранжування – метод дослідження, який полягає у розташуванні респондентом або експертом перерахованих критеріїв за ранговими місцями (від першого, вищого рангу до n-ного за числом перерахованих критеріїв).

Репрезентативний (фр. Representative – типовий, показний) – статистично показаний.

Респондент – учасник соціологічного, педагогічного, психологічного дослідження.

Реферат (від лат. refero – доповідаю, повідомляю) – доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книжки статті.

Самооцінка – метод, який використовується в педагогічному моніторингу для оцінки особистістю самої себе, а також визначення її якості та місця серед інших людей.

Синтез – метод вивчення об'єкта у його цілісності, у єдиному взаємному зв'язку його частин. У процесі наукових досліджень синтез пов'язаний з аналізом, оскільки дає змогу поєднати частини предмета (об'єкта чи явища), розчленованого в процесі аналізу, встановити їх зв'язок і пізнати предмет (об'єкт чи явище) як єдине ціле.

Спостереження – це цілеспрямоване, систематичне, планомірне, активне вивчення предметів та явищ реальної дійсності, що знаходяться в природному стані або в умовах наукового експерименту.

Суб'єкти моніторингу – це особи, група осіб, організацій тощо, яким належить активна роль у процесі моніторингових дослід-

жень якості освіти. В Україні суб'єктами моніторингу якості освіти є: Незалежна зовнішня агенція якості освіти, Міжвідомча робоча група з питань запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти; Український центр оцінювання якості освіти та його регіональні підрозділи, відділи, лабораторії моніторингу на районному, міському рівнях, внутрішні агенції з оцінювання якості в університеті.

Тези (від. лат. tizzies – положення, твердження) – це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Теоретичне дослідження – таке дослідження, в якому використовують тільки теоретичні методи (напр. аналіз, узагальнення, порівняння та ін.).

Теоретичні методи дослідження – сукупність методів, що відносяться до мисленневих операцій, застосованих під час опрацювання літературних джерел, теорій, концепцій тощо.

Тест – сукупність взаємопов'язаних контрольних завдань, які дозволяють надійно та валідно виміряти та оцінити знання, уміння та будь-які інші характеристики особистості.

Тестування – це стандартизоване вимірювання індивідуальних відмінностей, властивостей, явищ.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей явищ дійсності.

Факт – елемент емпіричного знання, фіксація спостережень педагогічної реальності.

Формалізація – метод вивчення різноманітних об'єктів шляхом відображення їхньої структури у знаковій формі за допомогою штучних мов, наприклад, мовою математики.

Якість освітньої діяльності – це сукупність характеристик системи освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи та суспільства; ступінь задоволення учасників освітнього процесу наданими університетом освітніми послугами або ступінь досягнення поставлених освітніх цілей і завдань.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аніщенко, О. В. *Наукові дослідження з історії професійної освіти та історії педагогіки*: Метод. рек. науковцям-початківцям. Ніжинський держ. пед-ий ун-т ім. Миколи Гоголя. Ніжин: Видавництво НДПУ ім.М.Гоголя, 2003. 50с.
2. Білоусова Т.П., Маркітантов Ю. О. *Основи наукових досліджень*: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський, 2004. 120с.
3. Бодненко Д.М., Жильцов О.Б., Лещинський О.Л., Мазур Н.П. *Моніторинг навчальної діяльності: навчальний посібник*. К: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 276 с.
4. Бортнюк І. Моніторинг якості освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 6. С. 150–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2021_6_17
5. Гончаренко С.У. *Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям*. К.: ЛПН України, 1995. 45 с.
6. Горбачук В. Т. *Основи наукових досліджень: Конспект лекцій для студ. та магістрантів пед. ун-ту / Слов'янський держ. педагогічний ун-т. Слов'янськ : СДПУ, 2003. 88с.*
7. Єльнікова Г. В. *Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: колективна монографія / Г. В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г. А. Полякова та ін. : за заг. ред. Г. В. Єльнікової. Чернівці : Технодрук, 2001. С 337.*
8. Коберник О.М. *Моніторинг якості виховання учнів у Загальноосвітньому навчальному закладі (інет)*
9. Козак Л.В. *Педагогічний моніторинг як технологія управління якістю дошкільної освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць № 30, 2018 р. С. 40-45. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/28804/1/Kozak_monitorung_30_2019.pdf*
10. Крушельницька, О. В. *Методологія та організація наукових досліджень*: Навч. посібник для вищих навч. закл. К. : Кондор, 2006. 206с.
11. Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. *Основи науково-педагогічних досліджень: навчальний посібник*. К.: ДАКККіМ, 2008. 248с.
12. *Методи науково-педагогічного дослідження // Практикум з педагогіки / за ред. О. А. Дубасенюка. К., 2004. С. 32–47.*
13. Мойсеюк, Н. Є. *Методи педагогічних досліджень. Педагогіка : навч. посіб. К., 2007. С. 41–45.*
14. *Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник/ В. М. Шейко. 5-те вид., стер. К. : Знання, 2006. 307 с.*

15. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник / О.П. Рудницька. Тернопіль: Навч. книга Богдан, 2005. 360 с.
16. Технологія проведення моніторингових досліджень (Із досвіду роботи). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2013. 85 с.. URL:: <http://www.edu-post-diploma.kharkov.ua>.
17. Тілікіна Н., Пеша І. Моніторинг та оцінка в соціальній і молодіжній сферах на національному та регіональному рівнях (анотаційні матеріали НДР). *Молодіжна політика*. С. 70-87. URL: https://dismp.gov.ua/wp-content/uploads/Simejna_molodizhna_politika_-2-70-87.pdf

Навчальне видання

ПУШКАР Лариса Вікторівна

**ТЕХНОЛОГІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ТА МОНІТОРИНГУ В ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ**

Комп'ютерна верстка *С. П. Цьома*

Підп. до друку 26.05.2025.
Формат 60x84/16. Гарнітура Cambria.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 4,82.
Ум. фарб.-відб. 4,82. Обл.-вид. арк. 3,64.
Тираж 100 пр. Вид. № 31.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002,
м. Суми, вул. Роменська, 100. Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016